

Reg. Nr.:
Reg. data:

VILNIAUS UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

KONSTITUCINĖS IR ADMINISTRACINĖS TEISĖS KATEDRA

Neakivaizdinio skyriaus
(4 m.) studentės
Editos Stanislauskienės

Magistro darbas

Teisės į privatų gyvenimą gynimas baudžiamosios teisės požiūriu

Darbo vadovas: doc. dr. L. Meškauskaitė
Darbo recenzentas: doc. dr. V. Vaičaitis

VILNIUS, 2008

TURINYS

Įvadas	3
1. Asmens privataus gyvenimo samprata	6
2. Privataus gyvenimo neliečiamumo ribojimo pagrindai	8
3. Nusikaltimai asmens privataus gyvenimo neliečiamumui	10
3.1. Būsto neliečiamumo pažeidimas (Baudžiamojo kodekso 165 straipsnis)	11
3.2. Susižinojimo slaptumo pažeidimas (Baudžiamojo kodekso 166 straipsnis)	14
3.2.1. Sulaikytų ir įkalintų asmenų korespondencija	17
3.3. Neteisėtas informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimas (Baudžiamojo kodekso 167 straipsnis)	20
3.3.1. Asmens privatumo pažeidimai elektroninių ryšių srityje	38
3.3.2. Teisės į privatumą pažeidimai vykdant vaizdo stebėjimą	42
3.3.3. Privatumo apsauga darbo metu	44
3.4. Neteisėtas informacijos apie asmens privatų gyvenimą atskleidimas ir panaudojimas (Baudžiamojo kodekso 168 straipsnis)	49
Išvados	54
Santrauka	57
Summary	58
Literatūra	59

Ivadas

Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtina žmogaus asmeninę neturtinę teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą. Pagrindiniame įstatyme nustatoma šios teisės apribojimo galimybė, kad būtų apsaugotos kitų asmenų teisės bei apgintas viešasis interesas. Konstituciją detalizuojantys teisės aktai nustato, kaip ir kodėl, t.y. kokiais pagrindais ir tvarka, gali būti įsikišta į privatų žmogaus gyvenimą.

Teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą įtvirtinimas Konstitucijoje reikalauja, kad valstybė užtikrintų šios teisės realumą. Taigi Konstitucijos 22 straipsnis įpareigoja valstybę teisės aktais užtikrinti veiksmingą teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą apsaugą ir gynybą. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje ne kartą yra nurodyta, kad valstybė turi pozityvią pareigą saugoti asmenis nuo nepagrįsto kišimosi į jų privatų gyvenimą.

Magistrinio darbo objektas – asmens privataus gyvenimo gynimo galimybė baudžiamosios teisės priemonėmis. Asmens neturtinė teisė – teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą – gali būti ginama įvairiomis teisinėmis priemonėmis: kreipiantis į žurnalistų savireguliacijos institucijas, keliant ieškinius civilinio proceso tvarka, taikant administracinę atsakomybę dėl asmens duomenų pažeidimo ir pan. Baudžiamoji atsakomybė yra pati griežčiausia teisinės atsakomybės forma, todėl jos taikymo sąlygos turi būti nustatytos aiškiai ir pakankamai konkrečiai. Baudžiamoji atsakomybė turi būti taikoma tik tada, kai padaryta veika tiksliai atitinka Baudžiamojo kodekso nurodytus nusikalstamos veikos sudėties požymius.

Kartu nederėtų pamiršti, kad egzistuojant galimybei įstatymų leidėjui pasirinkti, kurios teisės šakos normomis apibrėžti tam tikrus teisės pažeidimus ir kokias sankcijas už juos nustatyti, asmuo privatumą, kaip vieną specifinių fizinių asmenų civilinių teisių, dažniausiai gina pasitelkęs civilinės ir administracinės teisės normas. Pagal Civilinį kodeksą privataus gyvenimo pažeidimu, kaip ir Baudžiamajame kodekse, laikomas neteisėtas įėjimas į asmens gyvenamąsias ir kitokias patalpas, susirašinėjimo konfidencialumo pažeidimas. Be to, duomenų apie sveikatos būklę paskelbimas pažeidžiant nustatytą tvarką, informacijos apie asmenį rinkimas pažeidžiant įstatymus. Nors abiem atvejais pažeidžiamas asmenų privatumas, baudžiamoji atsakomybė pirmiausia kyla dėl pažeisto viešo intereso. Vis dėlto civilinė atsakomybė taikoma siekiant atlyginti nukentėjusiajam turtinę ir neturtinę žalą, o baudžiamosios atsakomybės esmė – nusikaltusio asmens nubaudimas valstybės vardu už veika, kuri baudžiamuoju įstatymu numatyta kaip turinti visus nusikaltimo požymius ir ją padaręs asmuo yra kaltas nusikaltimo padarymu.

Magistrinio darbo temos aktualumas siejamas su esama niša teismų praktikoje, nes baudžiamųjų bylų dėl teisės į privatų gyvenimą pažeidimo iš tiesų nėra daug. Gali kilti klausimas, kodėl darbas tokia tema ginamas šioje katedroje, o ne baudžiamosios teisės? Teisė į privatų

gyvenimą – konstitucinė vertybė, tačiau Konstitucija nenumato sankcijų, kuriomis disponuoja kitos teisės šakos – civilinė, baudžiamoji ar administracinė, todėl siekis kompleksiskai išnagrinėti šią asmens teisę remiasi pirmiausia Konstitucijos analize ir atsakomybės atskirose teisės šakose lyginamuoju nagrinėjimu.

Rašydama magistro darbą, naudojau šiuos metodus: loginį-lyginamąjį, lingvistinį, sistemini, teleologinį. Pirmiausia lingvistinį, kai tiriamos žodžių reikšmės, ir loginį, kai apibrėžti faktai lygintami ir klasifikuojami į grupes šalinant loginius prieštaravimus. Sistemini metodas sudarė prielaidas nustatyti analizuojamų teisės normų tarpusavio ryšius, o teleologinis metodas padėjo suvokti įstatymų leidėjo ketinimus ir teisės normos tikslus.

Darbo tikslas – parodyti, kaip realizuojama privataus gyvenimo apsauga baudžiamosios teisės požiūriu, t.y. kokia numatyta baudžiamoji atsakomybė už šios teisės pažeidimus ir kokie privatumo suvaržymai yra įteisinti nusikalstamų veikų tyrimo metu, kai nustatomi asmenys, įtariami nusikalstama veika, arba tokiems asmenims taikoma baudžiamoji atsakomybė. Darbe nagrinėti tie įstatymai, kurių nesilaikymas gali būti traktuojamas kaip pasikėsinimas į privatų gyvenimą ar kurių normų analizė verčia abejoti, kad esamas reglamentavimas nesudaro prielaidų pažeisti asmens privatumą.

Keliami darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti asmens privataus gyvenimo sampratą, kad būtų atskleisti probleminiai (nevienareikšmiškai traktuojami) aspektai, susiję su privataus gyvenimo neliečiamumo ribojimo pagrindais.
2. Remiantis Baudžiamojo kodekso normomis, išanalizuoti privataus gyvenimo pažeidimų struktūros elementus būsto neliečiamumo, susirašinėjimo konfidencialumo, neteisėto informacijos rinkimo ir skleidimo srityse. Lyginimo būdu paneigti arba patvirtinti prielaidą, kad asmuo pažeistą teisę linkęs ginti civilinio, o ne baudžiamojo proceso metu.
3. Atsakyti į klausimą, kokia tikslinga ir adekvati gynyba saugant asmens privatumą yra įmanoma, siekiant išvengti nemotyvuotai tam tikrą veiką įvardyti kaip teisės pažeidimą. T.y. ginčyti baudžiamosios atsakomybės reikalingumą dėl jos proporcingumo už tokius pažeidimus.
4. Išanalizavus asmens duomenų tvarkymo pažeidimus, atsakyti į klausimą, ar reikėtų griežtinti administracinę atsakomybę už tokius pažeidimus.

5. Pateikiant bylų pavyzdžius, išanalizuoti problemiškesnias sritis, kuriose yra daugiausia galimybių pažeisti žmogaus privatumą (asmens duomenų tvarkymo, teisėsaugos ir valstybės valdymo institucijų veikla, visuomenės informavimo verslas).

Rašydama darbą remiausi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Baudžiamojo kodekso, Baudžiamojo proceso kodekso, Civilinio kodekso, Civilinio proceso kodekso, Administracinių teisės pažeidimų kodekso straipsniais, susijusiais su privataus gyvenimo apsauga. Be to, įstatymais (Operatyvinės veiklos įstatymu, Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu, Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymu, Elektroninių ryšių įstatymu ir kt.), nustatančiais, kokiais pagrindais ir laikantis kokios tvarkos gali būti renkama informacija apie žmogaus privatų gyvenimą. Konstitucinio Teismo nutarimais, Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimais, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimis, administracinių teismų sprendimais ir apylinkės teismų nutartimis.

1. Asmens privataus gyvenimo samprata

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įteisinant individo teisių apsaugą vartojamos sąvokos “žmogus” ir “asmuo”. Vadinasi, teisė į privataus gyvenimo apsaugą nėra siejama su pilietybe ar asmens statusu. Kyla klausimas, kaip apibėžti individo apsaugos ribas, kai visuomenė – nuo viešojo asmens, žinomo, paprasto visuomenės nario, vaiko, suaugusiojo iki sulaikyto ar įkalinto – nėra vienalytė pirmiausia dėl skirtingo žmonių socialinio statuso. Konstitucinis asmenų lygybės principas savaime nepaneigia to, kad įstatymu gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų kategorijų, esančių skirtingose padėtyse, atžvilgiu¹. Kai asmuo peržengia įstatymo nustatytas ribas, jis negali besąlygiškai remtis konstituciniu privataus gyvenimo neliečiamumo principu. Asmenų lygybės problema įstatymuose negali būti tinkamai išspręsta kiekvienu atveju neįvertinus to, ar pagrįstai jų atžvilgiu yra nustatomi teisinio reguliavimo ypatumai².

Svarbu pabrėžti, kad asmens socialinis statusas baudžiamosios teisės požiūriu nagrinėjant privataus gyvenimo apsaugą nėra reikšmingas, tuo tarpu civilinėje teisėje įstatymų leidėjas, įstatymu nustatydamas kriterijus, pagal kuriuos asmuo gali būti priskiriamas viešiesiems asmenims, turi paisyti Konstitucijos 22 straipsnyje įtvirtintos žmogaus teisės į privatumą ir Konstitucijos garantuojamo bei saugomo visuomenės intereso būti informuotam apie visus veiksnius, galinčius daryti įtaką viešiesiems reikalams, pusiausvyros³.

Atskleidžiant asmens teisės į privatumą esmę svarbi yra šios teisės turinio apimtis. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra konstatavęs, kad “nėra nei galimybės, nei būtinybės išsamiai apibrėžti sąvoką “privatus gyvenimas”. Galima pasakyti, kad jis yra viešo, t.y. nesusijusio su privačiu, antipodas. „Teisė į asmens privataus gyvenimo gerbimą įvairiuose teisės aktuose

---

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 30 d. nutarimo Nr. 1164 „Dėl dalies Žemės ūkio ministerijos įmonių paskolų kapitalizavimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos biudžetinės sandaros įstatymo 13 straipsniui, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 9 straipsniui ir Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 43 straipsnio pirmajai daliai. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 20-537.

² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 1997 11 19, Nr. 104-2644.

³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 104-4675.

apibrėžiama lakoniškai, paliekant jos turinį išplėtoti teismų praktikai“. ⁴ Matyt, trumpiausiai privatumą galima apibūdinti kaip asmens teisę gyventi savo gyvenimą, esant tik minimaliems apribojimams. Teritorine prasme privatus gyvenimas yra asmens gyvenamoji patalpa (butas, namas), taip pat ir duomenys apie gyvenamąją vietą.

Privačiu laikomas asmens buvimas ne viešumoje. Tai sritis, kur asmuo turi galimybę apsisaugoti nuo nereikalingo visuomenės įsikišimo – ši teisė apima privatų, šeimos ir namų gyvenimą intymų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą be asmens leidimo publikuoti asmenines nuotraukas, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją. Asmeninis gyvenimas – tai kiekvieno individo gyvenimo sfera, į kurią niekas neprašomas negali įsikišti. Tokiu aspektu galima nagrinėti, ar lietuviškos moteriškos pavardės atskleidžia informaciją apie asmenį, kurios jis nenori viešinti. 2003 m. birželio 26 d. Valstybinė lietuvių kalbos komisija nutarimu Nr. N-2 (87), apsvarsčiusi visuomenės reiškiamas nuomones bei Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos siūlymą dėl moterų pavardžių darymo, įteisino, kad tais atvejais, kai norima turėti (suteikti) pavardės formą, kuri nenurodytų šeiminių padėties, pavardė iš vyriškos pavardės formos gali būti daroma su galūne -ė, pvz.: Alminė (iš Alminas), Talmantė (iš Talmantas).

Asmeninio gyvenimo laisvė – tai visiems naudingas pripažinimas, kad egzistuoja veiklos zona, kuri priklauso tik pačiam individui ir į kurią įžengti jis bet kam gali uždrausti. ⁵ Vis dėlto privatumas nesuteikia žmogui laisvės nepaisyti jokių taisyklių, kur gali elgtis kaip tinkamas ir visiškai atsiriboti nuo išorinio pasaulio, mat neįmanoma išvengti kontakto su aplinka, o kartu ir bendravimo su kitais asmenimis. Kartu reikia pabrėžti, kad ir viešoje vietoje būdamas asmuo nepraranda savo privatumo ir individualumo.⁶

Savavališkai ir neteisėtai kišantis į žmogaus privatų gyvenimą kartu yra kėsinamasi į jo garbę bei orumą. Vadinasi, ginant asmens teisę į privatumą, turi būti saugoma ir asmens garbė bei orumas. Tiek Civiliniame, tiek Baudžiamajame kodeksuose, tiek teismų praktikoje teisė į privatų gyvenimą bei asmens garbės ir orumo gynimas išskiriamas kaip savarankiškos neturtinės asmens teisės, todėl šmeižimas ir įžeidimas dėl darbo apimties nebus nagrinėjamas, apsiribojant Baudžiamojo kodekso 165–168 straipsnių analize.

---

⁴ Jočienė, D., Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Petro ofsetas, 2004. P. 13.

⁵ Lagoutte, S. *Teisė į pagarbą asmeniniam ir šeimyniniam gyvenimui*. Asmens konstitucinės teisės Lietuvoje. Vilnius, 1996. P. 124.

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje J.A. prieš UAB „Lietuvos rytas“ (pranešėja T.Staugaitienė), Nr. 3K-3-91/2004, kategorija 16.9; 20.7.

Teisės aktų analizė leidžia daryti išvadą, kad asmens privataus gyvenimo esmė atskleidžiama per keturių elementų – informacinio privatumo, asmens susižinojimo neliečiamumo, asmens būsto neliečiamumo bei kūno neliečiamumo ir vientisumo – sąveiką.⁷

Vadinasi, asmens privataus gyvenimo samprata kinta ne tik nuo asmens požiūrio į jo privatumo ribų nustatymą, bet ir nuo asmenį supančios aplinkos. Dabartiniu metu pastebimas visuomeninio gyvenimo sferų privalomo viešumo apimties siaurėjimas. Kinta ne tiek viešo gyvenimo statusas, kiek vyksta privataus gyvenimo ribų plėtra.

2. Privataus gyvenimo neliečiamumo ribojimo pagrindai

Privataus gyvenimo neliečiamumas, kaip konstitucinės teisės principas, susiformavo palyginti neseniai – XX a. antrojoje pusėje. Asmens privataus gyvenimo neliečiamumo teisė pirmiausia reiškia įstatymu paremtą galimybę gintis nuo nepagrįsto kitų asmenų kišimosi. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 12 straipsnyje rašoma, kad niekas neturi patirti savavališko kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, jo buto neliečiamybę, susirašinėjimo slaptumą.⁸

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnyje įtvirtinta privataus gyvenimo “teisinė samprata siejama su asmens būseną, kai asmuo gali tikėtis privatumo, su jo teisėtai privataus gyvenimo lūkesčiais”.⁹ Pagrindiniame įstatyme, numatančiame privataus gyvenimo neliečiamumą, išvardijamos kartinės šios asmens prigimtinės teisės nuostatos: “Asmens susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, telegrafo pranešimai ir kitoks susižinojimas neliečiami. Informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą. Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsinosi į jo garbę ir orumą”.¹⁰

Vis dėlto Konstitucijos 18 straipsnio nuostata, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės, nepaneigia galimybės įstatymais nustatyti jų apribojimus. Valdžios institucijos, užtikrindamos

---

⁷ Panomariovas, A. Asmens privataus gyvenimo paslapties ir su ja susijusios problemos baudžiamajame procese. *Jurisprudencija*, 2001. Nr. 23 (15). P. 101.

⁸ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2497.

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198 (1) straipsnio 1 ir 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 39-1105.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014 (1).

žmogaus ir visuomenės saugumą, tam tikrais atvejais turi teisę imtis prevencinių priemonių, kad būtų apribotos asmenų teisės. Tik toks ribojimas yra teisėtas, kai laikomasi konstitucinio proporcingumo principo, t.y. ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė.

Įstatymas, kuriuo gali būti ribojama teisė į privatų gyvenimą, turi būti tikslus, kad nekiltų abejonių dėl tikslų, kurių siekiama ribojant šią teisę, be to, turi būti išvardintos aplinkybės, dėl kurių galima tikėtis ribojimo, ir asmenų, kuriuos tiesiogiai palies tokia teisės norma, grupės. Būtina aptarti ir teisės ribojimo tvarką, ir galimą atsakomybę už nustatytos tvarkos pažeidimus. Pvz., Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnyje numatytos „prevencinės poveikio priemonės gali būti taikomos asmenims, jei iš įstatymų nustatyta tvarka gautų duomenų apie šių asmenų ryšius su organizuotomis grupėmis, nusikalstamais susivienijimais ar jų nariais yra pakankamas pagrindas manyti, kad šie asmenys gali daryti sunkius ar labai sunkius nusikaltimus ir prevencines poveikio priemones reikia taikyti siekiant garantuoti visuomenės bei valstybės saugumą, užtikrinti viešąją tvarką, asmenų teises ir laisves“¹¹.

Veikiančią teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą ribojimo galimybę gali patvirtinti 2008 m. gegužę priimta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis dėl policijos veiksmų, kai tam tikrą laiką sulaikytų apsvaigusių pažeidėjų pavardės buvo skelbiamos Vilniaus policijos interneto tinklalapyje. Svetainės lankytojai galėjo sužinoti, kada koks asmuo neblaivus vairavo automobilį bei kokia nuobauda jam paskirta. Po kurio laiko tokia rubrika užkliuvo Valstybinei duomenų apsaugos inspekcijai. Inspekcija įpareigojo policiją nebeskelbti už vairavimą neblaiviams nubaustų žmonių duomenų. Policijos pareigūnai neblaivių vairuotojų pavardžių skelbimą laikė veiksminga prevencijos priemone, tad kreipėsi į Vilniaus apygardos administracinį teismą. Teismas panaikino Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos sprendimą, tačiau ši tarnyba pateikė apeliacinį skundą. 2008 m. gegužę Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija nusprendė, kad administracinio teismo sprendimas – teisėtas ir pagrįstas. Teisėjai nutarė, jog neblaivūs ar nuo kitų medžiagų apsvaigę vairuotojai sukelia didelę ir tiesioginę grėsmę visų eismo dalyvių gyvybei, sveikatai ir saugumui. Jie padarė išvadą, jog šiuo atveju asmens teisė į privatumą – mažiau svarbi nei žmonių saugumas bei šiurkščių eismo taisyklių pažeidimų prevencija. Tad policija vėl įgijo teisę skelbti vairuotojų, kurie įkliuvo neblaivūs, pavardes. Policijos pareigūnai įsitikinę, jog tokia vairuotojų drausminimo priemonė gali būti veiksmingesnė net už pinigines baudas.

Kada už asmens teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą ribojimą gali grėsti baudžiamoji atsakomybė? Atsakymą pateikė Europos Žmogaus Teisių Teismas, kai byloje *Malone prieš Jungtinę Karalystę* konstatavo, kad pagrįsto valstybės įsikišimo būtinumas reiškia, kad "kišimasis

---

¹¹ Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 69-1731.

atitinka egzistuojantį socialinį poreikį ir yra proporcingas siekiamam tikslui".¹² Galima daryti išvadą, kad pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį teisė į privatą gyvenimą gali būti ribojama, kai yra trijų sąlygų visuma: galimybė riboti tokią teisę pagrindžiama įstatymu; tokiu ribojimu siekiama teisėto tikslo ir toks ribojimas būtinas demokratinėje visuomenėje. Nors būtinumas yra vertinamojo pobūdžio kriterijus, akivaizdu, kad jis reiškia privatumo teisės suvaržymo proporcingumą ir būtiną visuomenės poreikį. Galima daryti prielaidą, kad šiuo tarptautiniu dokumentu ginamas asmens privatumas tik nuo valstybės, o ne nuo kitų privačių asmenų kišimosi.

3. Nusikaltimai privataus gyvenimo neliečiamumui

Analizuojant asmens privataus gyvenimo apsauga baudžiamosios teisės priemonėmis svarbus veikos kriminalizavimo pagrindumas. „Kadangi veikos pripažinimas nusikalstama ir bausmės už ją nustatymas apriboja galimus asmens teisėto elgesio pasirinkimo variantus bei sudaro teisines prielaidas taikyti kitus žmogaus teisių ir laisvių apribojimus, kriminalizacijos procesas turi būti grindžiamas tam tikrais objektyviais, baudžiamosios teisės teorijoje patvirtintais kriterijais“. ¹³ Kaip vienas tokių kriterijų įvardijamas alternatyvių poveikio priemonių kitose teisės šakose nebuvimas yra abejotinas, nes, remiantis Civilinio kodekso 2.23, 4 straipsniu, „neteisėti veiksmai, kuriais pažeidžiama teisė į privatą gyvenimą, yra pagrindas reikšti ieškinį dėl tokiomis veiksmais padarytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo“. ¹⁴

Už galiojančio Baudžiamojo kodekso 165 ir 168 straipsniuose numatytas veikas asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas, jo teisėto atstovo pareiškimas arba prokuroro reikalavimas. Tai reiškia, kad šios nusikalstamos veikos yra nagrinėjamos privataus kaltinimo bylų proceso tvarka. ¹⁵

---

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 1-7.

¹³ Švedas, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 28.

¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

¹⁵ Ancelis, P. *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*. Vilnius: Saulelė, 2007. P. 242.

Privataus kaltinimo bylų procesas – tai toks procesas, kai dėl tam tikrų nusikalstamų veikų asmenį kaltina ne valstybės institucija, o pats nukentėjęsysis ar jo atstovas, kuris teisme įgyja privataus kaltintojo statusą ir ikiteisminis tyrimas dėl tokių nusikalstamų veikų nėra atliekamas. Baudžiamojo proceso kodekso 409 straipsnis numato, kad prokuroras turi teisę pradėti baudžiamąjį procesą dėl tokių nusikalstamų veikų, kai jos turi visuomeninę reikšmę. 2006 m. Konstitucinis Teismas sprendė dėl galimo baudžiamosios atsakomybės nepagrįsto ir neproporcingo taikymo, nes prokuroras turi diskreciją pradėti ikiteisminį tyrimą dėl tokios nusikalstamos veikos arba jo ne pradėti. Išanalizavęs tokių nusikalstamų veikų reikšmingumą visuomenei, Konstitucinis Teismas dar kartą pabrėžė nukentėjusiojo socialinio statuso mažareikšmiškumą baudžiamojoje teisėje, nes įstatymui ir teismui visi asmenys yra lygūs, nepaisant jų veiklos rūšies ir pobūdžio bei kitų aplinkybių¹⁶, o tą patį procesinį statusą turintys baudžiamojo proceso dalyviai turi ir tokias pačias teises bei pareigas. Kiekvienu atveju būtina įvertinti, kokie padariniai visuomenei, valstybei ir teisinei sistemai galėtų atsirasti, jeigu dėl šios veikos ir dėl kitų analogiškų veikų baudžiamasis procesas nebūtų pradėtas.¹⁷

Vien ta aplinkybė, kad neteisėtai paskelbus informaciją apie asmens privatų gyvenimą, ši informacija visuomenėje sukėlė įvairias neigiamas diskusijas, pati savaime dar nėra lemianti, ar tokia nusikalstama veika turi visuomeninės reikšmės.

3.1. Būsto neliečiamumo pažeidimas (Baudžiamojo kodekso 165 straipsnis)

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 24 straipsnyje yra įtvirtintas žmogaus būsto neliečiamumas. Garantuojant asmens būsto saugumą nuo pašalinių įsibrovimo yra užtikrinamos ir kitos asmens konstitucinės teisės ir laisvės: teisė į privatumą ir į nuosavybę. Neteisėtas asmens būsto neliečiamumo pažeidimas, įvardijamas kaip pasikėsinimas į privataus gyvenimo

---

¹⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 6 straipsnio 2 dalis. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 straipsnio (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 2 dalies, 168 straipsnio (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 3 dalies, 182 straipsnio (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 4 dalies, 183 straipsnio (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 5 dalies, 186 straipsnio (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) 4 dalies, 187 straipsnio (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2514.

neliečiamumą, įrašytas ir Baudžiamajame (165 straipsnis), ir Civiliniame (2.23 straipsnis) kodekse.

Baudžiamoji atsakomybė (viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas, areštas arba laisvės atėmimas iki dvejų metų) numatoma už neteisėtą įsibrovimą į kito žmogaus būstą nesvarbu kokių būdu (slapta ar atvirai), nesvarbu, kokiomis priemonėmis (panaudojus apgaulę, smurtą). Apgaulė įsibraunant reiškia, kad kaltininkas išgauna savininko ar jo įgalioto asmens sutikimą įeiti į suklaidinęs dėl esminių aplinkybių, pvz., dėl užimamų pareigų. Smurtu pripažįstama fizinė ar psichinė prievarta, panaudota palengvinant patekimą į privatų būstą. Pagal Baudžiamojo kodekso 165 straipsnį sąvoka "būstas" apima gyvenamąjį namą, butą ar kitą gyvenamąją patalpą arba jos priklausinius, įskaitant saugomą būsto teritoriją. Palyginti, Civiliniame kodekse privataus gyvenimo pažeidimu laikomas neteisėtas įėjimas į asmens gyvenamąsias ir kitokias patalpas, aptvertą privačią teritoriją.

Lemiamas veiksnys numatant baudžiamąją atsakomybę už būsto neliečiamumo pažeidimą yra naudojimosi būstu teisėtumo kriterijus, t.y. pažeidžiama teisėto savininko ar kito teisėto naudotojo teisė. 2007 m. gruodį Vilniaus apygardos administraciniame teisme buvo išnagrinėtas dvidešimties romų skundas dėl 2004 metų gruodį neteisėtai nugriautų gyvenamųjų ir negyvenamųjų namų tabore. Nugriovus penkis gyvenamuosius ir vieną negyvenamąjį namą, buvo pažeista, pareiškėjų nuomone, jų teisė į būstą, į būsto neliečiamumą, neatsižvelgta į tai, kad dėl tokių veiksmų šeimos liks be gyvenamosios vietos. Kadangi tai administracinė byla, detaliau jos neaptarsiu, tik paminėsiu, kad taboro statiniai yra nelegaliai pastatyti, t.y. nepateikta jokių įrodymų, kurie patvirtintų, jog romai buvo įgiję teisę nuosavybės teisę į pastatus ar žemės sklypą. Vis dėlto kadangi pastatų griovimo procedūra buvo pažeista, savivaldybės veiksmai buvo neteisėti.

Būsto neliečiamumas pažeidžiamas, jei būsto savininkas ar jo įgaliotas atstovas nesutinka, kad būtų įeita į jų būstą arba nėra kito teisėto pagrindo: „tolesnis buvimas gyvenamojoje patalpoje, kai buvo išsakyti teisėti ten gyvenusio asmens reikalavimai pasišalinti, pagrįstai teismo buvo įvertintas kaip pavojingas kėsinimasis į asmens būsto neliečiamybę, už kurį numatyta baudžiamoji atsakomybė, nuo kurio asmuo turėjo teisę gintis“.¹⁸ Būsto neliečiamumo pažeidimas atsiranda ir tuo atveju, kai į jį patenkama remiantis formaliai teisėtu, pvz., tariamai motyvuotu nutarimu atlikti krata, pagrindu. Teisėto savininko, nuomininko ar kito teisėto naudotojo nesutikimas turi būti išreikštas žodžiais ar kitokio pobūdžio veiksmais ir kaltininkas turi suvokti šį

---

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje pagal nukentėjusiojo D.J. kasacinį skundą (pranešėja O.A.Budenė), Nr. 2K-124/2006, kategorija 1.1.5.1 (S).

nesutikimą¹⁹. Veikos padarymo motyvai neturi juridinės reikšmės, tačiau gali rodyti, kad kaltininkas, be šio nusikaltimo, padarė dar ir kitą nusikalstamą veiką, dėl kurios ir buvo įsibrauta, pvz., vagystę.

Pagal Konstituciją būsto neliečiamumas nėra absoliutus tuo atžvilgiu, kad be gyventojų sutikimo įeiti į būstą leidžiama, jei reikia užtikrinti Konstitucijos saugomas ir ginamas vertybes. T.y. "tik teismo sprendimu arba įstatymo nustatyta tvarka tada, kai reikia garantuoti viešąją tvarką, sulaikyti nusikaltėlių, gelbėti žmogaus gyvybę, sveikatą ar turta". Privalomas įėjimas į būstą galimas nusikalstamų veikų tyrimo ir prevencijos tikslais, įvardijant tokius veiksmus kaip būtinąjį reikalingumą pagal Baudžiamojo kodekso 31 straipsnį: asmuo neatsako pagal baudžiamuosius įstatymus už veiką, kurią jis padarė siekdamas pašalinti jam pačiam, kitiems asmenims ar jų teisėms, visuomenės ar valstybės interesams gresiantį pavojų, jei šis pavojus negalėjo būti pašalintas kitomis priemonėmis.²⁰

Pagal Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 26 straipsnio 1 dalį, Konkurencijos tarybos įgalioti pareigūnai, atlikdami tyrimą, turi teisę "įeiti ir atlikti patikrinimą ūkio subjekto naudojamose patalpose, teritorijoje ir transporto priemonėse".²¹ 2007 m. spalį buvo pasiūlyta šį įstatymą pakoreguoti taip, kad įgalioti pareigūnai įgytų teisę "įeiti ir atlikti patikrinimą kitose patalpose, teritorijose ir transporto priemonėse, įskaitant ūkio subjekto vadovų bei darbuotojų gyvenamąsias ir kitokias patalpas, jeigu kyla pagrįstas įtarimas, kad tokiose patalpose, teritorijoje ar transporto priemonėse yra laikomi dokumentai ar bet kokie kiti įrodymai, reikalingi tyrimui ir galintys turėti reikšmės įrodant šio įstatymo 5 ar 9 straipsnių arba Europos Bendrijos steigimo sutarties 81 ar 82 straipsnių pažeidimą". Kyla klausimas, ar įstatymo pataisa nebūtų sudarytos sąlygos pažeisti būsto neliečiamybę, kaip vieną iš konstitucinių žmogaus teisių. Atsakymas neigiamas, nes įstatymu numatyta juridinio asmens veiklos kontrolė neturi nieko bendro su įsikišimu į privatų asmens gyvenimą ir kartu būsto neliečiamybės pažeidimu. Jeigu asmuo, remdamasis būsto neliečiamybe, atsisako atlikti teisėtą ir pagrįstą veiklos kontrolę, jis pats tampa pažeidėju.

Galima teigti, kad būsto neliečiamumas gali būti pažeistas ne tik įėjus į jį prieš savininko ar kito teisėto atstovo valią, bet ir kitais veiksmais, „kuriais renkant informaciją apie privatų žmogaus gyvenimą vizualiai ar techninėmis priemonėmis stebima, fiksuojama ir įrašinėjama tai, kas vyksta būste“.²²

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje pagal nuteistojo A.B. kasacinį skundą, Nr. 2K-87/2006, kategorija 1.2.14.2.1 (S).

²⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

²¹ Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 30-856.

²² Jovaišas, K. Žmogaus būsto neliečiamumo teisinis režimas. *Teisės problemos*, 2005. Nr. 2(48). P. 76.

3.2 Susižinojimo slaptumo pažeidimas (Baudžiamojo kodekso 166 straipsnis)

Konstitucijos 22 straipsnio 2 dalis skamba taip: "Asmens susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, telegrafo pranešimai ir kitoks susižinojimas neliečiami".²³ Vadinasi, Pagrindiniu įstatymu garantuojama ne tik susižinojimo informacinio turinio, bet ir informacijos apie bendraujančius asmenis slaptumas bei neliečiamumas.

Baudžiamojo kodekso 166 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę už susižinojimo neliečiamumo pažeidimą. Nusikaltimas gali būti padaromas keturiomis alternatyviomis veikomis: gali būti įvykdomas neteisėtas pašto ar per pasiuntinių paslaugos teikėją siunčiamos siuntos ar siuntinio perėmimas; asmens elektroninių ryšių tinklais siunčiamų pranešimų perėmimas, fiksavimas ar stebėjimas; asmens pokalbių elektroninių ryšių tinklais perėmimas, fiksavimas ar stebėjimas; kitoks asmens susižinojimo neleičiamumo pažeidimas (pvz., supažindinama ne su siunčiamų, bet jau su gautų ar ruošiamų siųsti siuntos ar siuntinio turiniu). Neteisėtumas pasireiškia tuo, kad kaltininko, veikiančio be nukentėjusio asmens sutikimo, veiksmai neturi įstatymo nustatyto pagrindo arba net ir esant minėtam pagrindui nesilaikoma įstatymu nustatytos tvarkos. Už šiame straipsnyje numatytą veiką atsako ir juridinis asmuo.

Pagal Civilinį kodeksą, privatumo pažeidimu yra laikomas kaip ir pagal Baudžiamąjį kodeksą "asmens telefoninių pokalbių, susirašinėjimo ar kitokios korespondencijos bei asmeninių užrašų ir informacijos konfidencialumo pažeidimas".

Kyla klausimas, kada susižinojimo slaptumo pažeidimas bus nagrinėjamas remiantis Civiliniu, o kada baudžiamuoju įstatymu? Panagrinėkime bylą, kurioje dėl smurtinių veiksmų nukentėjusiai V. B. buvo sutrikdyta sveikata, be to, prieš jos valią skaitomos mobiliajame telefone esančios trumposios žinutės.²⁴ T.y. buvo įvykdytas asmens elektroninių ryšių tinklais siunčiamų pranešimų perėmimas. Pažeistos asmens teisės buvo apgintos ne Civiliniame kodekse numatytomis priemonėmis, bet taikyta baudžiamoji atsakomybė, nes ne tik pasikėsinta į asmens

²³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014 (1).

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje pagal nuteistųjų I.Š. ir S.G. kasacinius skundus, Nr. 2K-216/2007, kategorija 1.2.26.1; 1.11.11; 1.2.10.

privatumą, bet ir padaryta kita baudžiamajame įstatyme numatyta veika, už kurią gresia baudžiamoji atsakomybė, t.y. nukentėjusiai sutrikdyta sveikata. Baudžiamojo kodekso 166 straipsnyje numatyta formalioji nusikaltimo sudėtis, t.y. nusikalstamos veikos baigtumas siejamas su momentu, kai asmuo turi galimybę susipažinti su siuntos, pranešimo ar pokalbio turiniu. Bylos duomenys patvirtina, kad S. G. neteisėtai prieš nukentėjusiosios valią paėmė jos mobiliojo ryšio telefoną ir skaitė jame esančias trumpąsias žinutes, taigi BK 166 straipsnio 1 dalyje numatytą nusikaltimą padarė tiesiogine tyčia. Veikos kvalifikavimui pagal šį straipsnį neturi reikšmės, ar tyčia buvo iš anksto apgalvota, ar staiga kilusi.

Žmonės, susižinodami įvairiais komunikaciniais kanalais, turi būti garantuoti, kad komunikacinių paslaugų teikėjai nepažeis komunikacijos privatumo, t.y. informacija, paslaugų teikėjams tapusi žinoma dėl jų tarnybinių įgaliojimų, nebus paviešinta be teisinio pagrindo. Susižinojimo slaptumo teisė nėra absoliuti, ir Konstitucijos 22 straipsnio turinio esmė atskleidžiama atsižvelgiant į įstatymuose nustatytus atskirus susižinojimo slaptumo teisės ribojimo atvejus pagal Baudžiamojo proceso kodekso, Operatyvinės veiklos įstatymo, Bausmių vykdymo kodekso normas.

Operatyvinės veiklos įstatymo 10 straipsnyje numatyta galimybė, esant operatyvinio tyrimo pagrindams, operatyvinės veiklos subjektams kontroliuoti pašto ir dokumentų siuntas bei panaudoti technines priemones specialia tvarka. Jei tik įtariama, kad gali būti padarytas nusikaltimas, tuomet pokalbių telefonu klausymosi sankcija išduodama pagal Operatyvinės veiklos įstatymą. Klausytis galima tų, kurie gali padaryti labai sunkų ar sunkų nusikaltimą, -- nužudyti, išžaginti, prievartauti turtą. Tai leidžiama daryti ir tuo atveju, kai asmuo gali papirkti pareigūną, piktnaudžiauti tarnybine padėtimi, suklastoti dokumentą. Slapta prisijungti prie telefono galima ir tuomet, kai yra informacijos apie kitų valstybių specialiųjų tarnybų veiklą arba kai siekiama apsaugoti valstybės paslaptis. Taip pat šio įstatymo 11 straipsnyje numatyta operatyvinės veiklos subjektų galimybė slapta patekti į gyvenamąsias ar negyvenamąsias patalpas, transporto priemones bei jas apžiūrėti. Svarbu, kad operatyviniai veiksmai, atliekami tais atvejais, kai kitais būdais neįmanoma ar sudėtinga apginti asmens, visuomenės ir valstybės interesus, turi būti pagrįsti, sankcionuoti, vykdomi nepažeidžiant žmogaus teisių ir laisvių.

Leidimas klausytis telefoninių pokalbių, kontroliuoti kitą telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją ir daryti įrašus pagal Baudžiamojo proceso kodeksą išduodamas tik tada, kai pradėtas ikiteisminis tyrimas. Šio įstatymo 154 straipsnyje išvardijami nusikaltimai, kuriuos galima ištirti klausantis pokalbių, tačiau tokiems veiksams atlikti būtina ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, nors neatidėliotinais atvejais šie ikiteisminio tyrimo pareigūno veiksmai gali būti atliekami ir prokuroro nutarimu. Tik tokiu atveju per tris dienas nuo tokių veiksmų pradžios turi būti gautas ikiteisminio tyrimo teisėjo sutikimas. Jei toks sutikimas negaunamas, pradėti veiksmai

turi būti nutraukti, o visi įrašai nedelsiant sunaikinami. Klausymosi terminas gali užtrukti iki pusmečio, išskirtiniais atvejais, tiriant sudėtingą ar didelio masto nusikalstamą veiką, jį galima pratęsti trimis mėnesiams. Baudžiamojo proceso kodekso 161 straipsnis numato, kad asmeniui, kurio pokalbių klausytasi būtent pagal šį įstatymą, turi būti pranešta apie taikytas technines priemones, jeigu tai nepakenks tyrimo sėkmei. Be to, draudžiama klausytis gynėjo telefoninių pokalbių su įtariamuoju ar kaltinamuoju, kontroliuoti kitą telekomunikacijų tinklais tarp jų perduodamą informaciją ir daryti jos įrašus.

2005 metais tuometei žemės ūkio ministrei Kazimirai Prunskienei iš Tarptautinių asmenybės rūmų Rusijoje buvo atsiųstas laiškas, patvirtinantis, kad už didelį asmeninį indėlį į tarptautinę socialinę, ekonominę ir kultūrinę plėtrą jai yra įteiktas Tarptautinės garbės ordinas bei Visos Rusios patriarcho Aleksijaus II pasirašytu dokumentu suteiktas kunigaikštienės titulas. Diplomatinio pašto atkeliavęs siuntinys su ordinu ir pažymėjimu pirmiausia buvo pavišintas žiniasklaidai, ir tik vėliau perduotas adresatei. Kilo ginčas, kodėl siuntinys, perduodamas diplomatinio pašto, buvo atplėštas. Prasidėjo diskusijos dėl valstybės institucijoms skiriamos korespondencijos, kurioje gali būti ir slaptos informacijos, saugumo.

Užsienio reikalų ministerija pripažindama faktą apie siuntą iš Sankt Peterburgo, pabrėžė, kad asmeniniai daiktai negali būti gabenami diplomatinio pašto, todėl ši siunta nebuvo registruota kaip diplomatinis paštas. Ieškant galimybės perduoti siuntą kitaip, dalyvaujant pačiam siuntėjui buvo apžiūrėtas siuntos turinys remiantis taisyklėmis, kad negalima priimti siuntinių iš kitos valstybės piliečio be išankstinio apžiūrėjimo. Užsienio reikalų ministerijos kanceliarijai buvo perduota į polietileninį maišelį įdėta atvira lygintuvo dėžutė su ministrei adresuotais daiktais bei Lietuvos generalinio konsulato atliktu daiktų aprašu. Ministerija akcentavo, kad dėžutė nebuvo užklijuota. Manau, šiuo atveju buvo nesvarbu, kad siunta keliauja diplomatinio ar paprastu pašto, jos neliečiamumo nesilaikymas traktuotinas kaip žmogaus teisių pažeidimas.

Antras svarbus momentas – siuntinio turinio pavišinimas be asmens sutikimo. Nors viešo asmens privatumo ribos platesnės nei paprasto žmogaus, šiuo atveju buvo nusižengta etiškam profesinės pareigos atlikimui: „skelbiant privataus pobūdžio informaciją, turi būti realus socialinis interesas žinoti tam tikro asmens privataus gyvenimo faktus. Teisėto ir pagrįsto visuomenės intereso žinoti tam tikrą informaciją apie kitą asmenį negalima sutapatinti su visuomenės intereso patenkinti savo smalsumą“. ²⁵ O tuo labiau su ekonominės naudos ar pasipelnymo siekiu. Ir Žurnalistų etikos kodekse rašoma, kad etika pažeidžiama, kai sensacingumo interesas užgožia pagarbą konkretaus fizinio asmens privataus gyvenimo neliečiamumo principui.

---

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 14 d. nutartis civilinėje byloje Ž.Ž. prieš UAB „Ekstra žinios“, UAB „Lietuvos rytas“ (pranešėja J.Januškienė), Nr. 3K-3-393/2008 (S), kategorija 26.7.1; 44.2.4.2.2.6; 44.2.4.2.3.

3.2.1. Sulaikytų ir įkalintų asmenų korespondencija

"Konstitucijoje įtvirtinta siekiančios saugoti ir ginti bei sugebančios apsaugoti asmenį ir visuomenę nuo nusikaltimų ir kitų pavojingų teisės pažeidimų demokratinės teisinės valstybės samprata negali būti pagrindas pažeisti žmogaus teises ir laisves, suvaržyti jas labiau negu reikia visuomenei svarbiems teisėtiems tikslams pasiekti arba tokiais suvaržymais paneigti žmogaus teisių ir laisvių esmę".²⁶

Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtinus kiekvieno asmens teisę... "į susirašinėjimo, telefoninių pokalbių, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo slaptumą", kartu pripažįstama, kad "baudžiamojo proceso metu šio asmens teisės gali būti apribotos šio kodekso numatytais atvejais ir tvarka".²⁷ (BPK 44 straipsnio 9 dalis). Vadinasi, įstatymu nustatytais atvejais susižinojimo slaptumo kontrolė galima tam tikrų asmenų, kurių gyvenimas sąlygotas specialaus režimo, atžvilgiu. Baudžiamojo proceso normos taip pat reglamentuoja galimybes kontroliuoti elektroninių ryšių tinklais perduodamą informaciją (154 straipsnis) ar pašto siuntas (148 straipsnis).

Šiuo aspektu ir nagrinėsime įkalintų ir sulaikytų asmenų korespondencijos cenzūravimo problemą, apžvelgę R.Čiapo, R.Jankausko, V.Karalevičiaus, A.Puzino, J.Valašino bylas Strasbūre Europos Žmogaus Teisių Teisme.

2003 m. kovo 24 d. Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Pažymėtina, kad ginčijama teisės norma buvo pakeista dar 2001 m. liepos 5 d. įstatymu. Vis dėlto reikia aptarti, kodėl šis straipsnis buvo ginčijamas asmens laisvių ribojimo kontekste. Konstitucinio Teismo nuomone, privataus gyvenimo teisinė samprata siejama su asmens teisėtais privataus gyvenimo lūkesčiais. Jei asmuo daro nusikalstamas ar kitas priešingas teisei veikas, neteisėtai pažeidžia teisės saugomus interesus, daro žalą atskiriems asmenims, visuomenei ir valstybei, jis supranta arba turi ir gali suprasti, kad tai sukels atitinkamą valstybės institucijų reakciją, kad už jo daromą (ar padarytą) teisės pažeidimą gali būti taikomos valstybės prievartos priemonės, kuriomis bus daromas tam tikras poveikis jo elgesiui. Akcentuojama, kad

---

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 1-7.

²⁷ Baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.

"nusikalstamą veiką padaręs asmuo neturi ir negali tikėtis, kad jo privatus gyvenimas bus saugomas lygiai taip pat, kaip ir asmenų, kurie nepažeidžia įstatymų" .²⁸ Vadinasi, žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo principas praranda savo absoliutumo požymį, nes "įtariamas nusikaltimų darymu asmuo pats atsisako nuo teisės į privatų gyvenimą ta apimtimi, kurią nulemia jo daromas nusikaltimas" .²⁹

Taigi pagal Konstituciją asmens, padariusio nusikaltimą, laisvė gali būti suvaržyta įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka. Suvaržius tokio asmens laisvę gali būti apribotos jo teisės ir laisvės, tarp jų ir susirašinėjimo neliečiamumas. Nuteistajam taikomi apribojimai yra objektyvūs laisvės atėmimo baudmės turinio elementai, be jų laisvės atėmimas netektų prasmės. Taigi laisvės atėmimo vietose galima ir nuteistųjų korespondencijos cenzūra, nes ji yra vienas būdų kontroliuoti nuteistųjų elgesį. Pagal Konstituciją nuteistųjų korespondencijos cenzūros, kaip vieno iš laisvės atėmimo baudmės turinio elementų, pagrindai ir tvarka turi būti nustatyti įstatymu. Konstitucinis Teismas, apibrėždamas tokios asmens teisės ribojimo galimybę, pabrėžia ir ribojimo būtinybės sąsają su teisėtu tikslu – tvarkos palaikymu, baudžiamųjų nusižengimų prevencija, moralės apsauga, kitų asmenų teisių ir laisvių apsauga. Be to, kišimasis į susirašinėjimo slaptumą turi būti proporcingas siekiamam tikslui, "apribojimai neturi peržengti protingų ribų ir paneigti apribojamos teisės esmės".

Byloje Niebdala prieš Lenkiją Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymėjo, kad įstatymai negali nustatyti privalomos (būtinės) visos nuteistųjų korespondencijos cenzūros. Taigi Konstitucinis Teismas prieina prie išvados, kad ginčijamo Pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies nustatytas nuteistųjų korespondencijos cenzūravimo teisinis reguliavimas sudarė prielaidas pažeisti asmens konstitucinę teisę į susirašinėjimo neliečiamumą, ir privalomas cenzūravimas įstatyme neįtvirtinus tokio cenzūravimo pagrindų prieštaravo Konstitucijos 22 straipsniui.

Pataisos darbų kodeksas galiojo iki 2003 metų, ir priėmus Bausmių vykdymo kodeksą jau buvo aiškiai numatyti nuteistųjų susirašinėjimo teisės ribojimai (BVK 99, 5 straipsnis), kai "laiškai gali būti prokuroro ar pataisos įstaigos direktoriaus motyvuotu nutarimu arba teismo (teisėjo) nutartimi cenzūruojami, kad būtų užkirstas kelias pažeidimams ar nusikalstamoms veikoms arba apsaugotos kitų asmenų teisės ir laisvės". Be to, nustatyta, kad necenzūruojami ir pasiūlymai, prašymai ir skundai, adresuoti "valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnams ir tarnautojams bei tarptautinėms institucijoms, kurių jurisdikciją ar kompetenciją priimti Lietuvoje

---

²⁸ Lietuvos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 29-1196.

²⁹Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 39-1105.

bausmes atliekančių nuteistųjų pareiškimus yra pripažinusi Lietuvos Respublika". Panaši nuostata yra ir Kardomojo kalnimo įstatyme. Analogiškos taisyklės yra ir teisingumo ministro nutarime "Dėl pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo": "nuteistųjų siunčiami laišškai gali būti pataisos įstaigos direktoriaus rašytiniu sprendimu patikrinami, kad būtų užkirstas kelias pažeidimams ar nusikalstamoms veikoms arba apsaugotos kitų asmenų teisės ir laisvės. Laiškas tikrinamas jį siunčiančio nuteistojo akivaizdoje neskaitant ir necenzūruojant turinio".

Trumpai apžvelgsiu Strasbūro bylas, kuriose Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjai išvelgė, kad Lietuvos pareigūnai savo veiksmais pažeidė asmens teisę į korespondencijos slaptumą.

2001 m. liepos 24 d. EŽTT priėmė sprendimą byloje Valašinas prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 44558/98) ir konstatavo, kad buvo pažeistas Konvencijos 8 straipsnis³⁰, nes skundžiamas apribojimas nebuvo būtinas demokratinėje visuomenėje. Nors pareiškėjo teisės į susirašinėjimo slaptumą apribojimas buvo nustatytas įstatymu, siekiant teisėto tikslo, tačiau dėl apribojimo būtinumo Vyriausybė nenurodė jokių priežasčių, kurios galėtų pateisinti laiškų, kurių konfidencialumas turi būti gerbiamas, kontrolę. Analogiškas buvo ir 2005 m. vasario 24 d. teismo priimtas sprendimas byloje Ramūnas Jankauskas prieš Lietuvos Respubliką (pareiškimas (Nr. 59304/00), ir 2002 m. kovo 14 d. sprendimas byloje Puzinas prieš Lietuvą (pareiškimas Nr. 44800/98). 2007 m. sausio 9 d. Europos Žmogaus Teisių Teismas priėmė antrą sprendimą pagal Puzino skundą byloje Puzinas prieš Lietuvą (pareiškimo Nr.63767/00). Šį kartą Teismas nepripažino Konvencijos 8 straipsnio pažeidimo, nes atitiko numatytą teisėtumo kriterijų bei būtinumo demokratinėje visuomenėje reikalavimą. Būtinumo kriterijus figūravo ir 2005 m. balandžio 7 d. Teismo sprendime "Karalevičius prieš Lietuvą" (pareiškimo Nr. 53254/99). Tai, kad pareiškėjas perduodavo administracijai kai kuriuos laiškus neužklijuotuose vokuose, negali pateisinti susirašinėjimo slaptumo negerbimo.

2006 m. lapkričio 16 d. Europos Žmogaus Teisių Teismas priėmė sprendimą byloje "Čiapas prieš Lietuvą", konstatuodamas Konvencijos pažeidimą dėl pareiškėjo susirašinėjimo cenzūros. Tai, kad prokuroro nutarimuose skirti ir pratęsti pareiškėjo susirašinėjimo cenzūrą nebuvo nurodytas cenzūros būdas (pvz., atplėšti vokus ir skaityti laiškus, sulaikyti laiškus ar pan.), įrodo

---

³⁰ 8 straipsnis: 1. Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų geriamas jo... susirašinėjimo slaptumas. 2. Valdžios pareigūnai neturi teisės kištis į naudojimąsi šia teise, išskyrus įstatymu numatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, viešosios tvarkos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat gyventojų sveikatai ar dorovei arba kitų žmonių teisėms ir laisvėms apsaugoti.

izoliatoriaus administracijos pareigūnus turėjus per didelės įtakos pareiškėjo bendravimui su išoriniu pasauliu.

Remiantis tokių bylų praktika, galima daryti išvadą, kad asmens konstitucinės teisės ribojimas turi būti ne tik pagrįstas, tikslingas ir būtinas. Teisės normos, leidžiančios susirašinėjimo cenzūrą, turi būti preciziškos, tikslios ir numatančios reguliarių nutarimų cenzūruoti susirašinėjamą peržiūrėjimą (tiek dėl esmės, pagrindo, tiek dėl trukmės).

2007 metais kalintis Lietuvos Respublikoje A.A. reikalavo leisti jam naudotis mobiliojo ryšio operatorių paslaugomis. Esą taip jam būtų galima pigiau skambinti ir bendrauti su namiškiais. Kalinys taip pat pageidavo, kad su artimaisiais galėtų susirašinėti elektroniniu paštu. Skundą dėl 500 litų turtinės ir 140 tūkstančių litų neturtinės žalos Vilniaus apygardos administracinis teismas atmetė. Teismas patenkino Pravieniškių 3-iųjų pataisos namų administracijos prašymą, ir bylą pralaimėjusiam nuteistajam teks atlyginti įstaigos patirtas išlaidas. Pravieniškių 3-iuosiuose pataisos namuose įrengti taksofonai nuteistojo netenkino, kadangi jais naudojantis pigiau galima skambinti bendrovės "Teo LT" tinkle, bet jis norėtų ir mobiliojo ryšio operatorių paslaugų. Anot nuteistojo, nesudarant sąlygų laisvai pasirinkti telefono ryšio operatorių pažeidžiamos jo konstitucinės teisės. Jį taip pat labai nuvylė neigiamas atsakymas dėl galimybės naudotis elektroniniu paštu.

Bausmių vykdymo kodekse nenumatyta teisė pasirinkti telefono ryšio operatorių, naudotis internetu, elektroniniu paštu, kitomis elektroninio ryšio priemonėmis. Be to, A.A., negalėdamas naudotis elektroniniu paštu, negalįs kasdien rašyti artimiesiems laiškus. Todėl esą patiria nuostolių, nepatogumų, dvasinių išgyvenimų, emocinę depresiją, baimę ir nepasitikėjimą Kalėjimų departamentu, jam mažėja galimybių bendrauti, blogėja santykiai su artimaisiais, tolsta nuo žmonos bei vaikų, praranda draugus. Šie A.A. argumentai teismo neįtikino. Paskambinti telefonu -- Bausmių vykdymo kodekse numatyta specialioji nuteistųjų teisė. Pokalbių skaičius priklauso nuo to, kuriai grupei priskirtas nuteistasis. Telefono pokalbis limituojamas – jis negali trukti ilgiau kaip 15 minučių. Tačiau dėl svarbių aplinkybių įstaigos vadovas gali leisti vieną kartą paskambinti papildomai.

3.3. Neteisėtas informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimas (Baudžiamojo kodekso 167 straipsnis)

Žmogaus teisė į privataus gyvenimo slaptumą nesuderinama su neteisėtu informacijos apie jo gyvenimą rinkimu. Konstitucinio Teismo teigimu, teisė į privatumą, be privataus, šeimos ir namų gyvenimo, asmens fizinės ir psichinės neliečiamybės, garbės ir reputacijos, apima ir asmeninių faktų slaptumą, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją.³¹ Visuomenės informavimo įstatyme, atskleidžiant privataus gyvenimo turinį, konfidencialiai, t.y. žmogaus teisės į privataus gyvenimo apsaugą užtikrinimo požiūriu neskelbtinai informacijai apie žmogaus asmeninį ir jo šeimos gyvenimą, jo sveikatą, priskiriami ir slapti asmeniniai faktai, asmens fotonuotraukos ar kiti atvaizdai, asmens sveikatos informacija, privatus susirašinėjimas ar kitoks susižinojimas, asmens pažiūros, įsitikinimai, įpročiai ir kiti duomenys, kuriuos galima naudoti tik jam sutikus.³² Konstitucinis Teismas, aiškindamas Visuomenės informavimo įstatymo normas, konstatavo, kad „esama tokių privataus gyvenimo sričių (pavyzdžiui, intymus gyvenimas), apie kurias informacija be asmens sutikimo apskritai negali būti renkama ir skelbiama, nebent (ir tik tuo mastu, kuriuo) tai padeda atskleisti to asmens padarytą nusikaltimą“³³.

Asmuo, turėdamas galimybę laisvai keistis privataus pobūdžio informacija su kitais asmenimis, pagrįstai turi tikėtis, kad tokia informacija nebus prieinama tretiesiems asmenims.

Privataus gyvenimo neliečiamumas reiškia tai, kad informaciją apie asmens privatą gyvenimą galima skelbti tik jo sutikimu. Bet, pvz., Seimo rinkimų įstatymo 29 straipsnio 1 dalyje rašoma, kad "rinkimų apylinkės rinkėjų sąrašo priedo duomenys teikiami rinkėjams tik apie juos pačius" ir gresia administracinė atsakomybė už šio įstatymo pažeidimą. Analizuojant teisės aktų nuostatas dėl informacijos apie privatą asmens gyvenimą rinkimą reikėtų išsiaiškinti ne tik paties asmens poziciją, t.y. jo teisę žinoti įstatymo suteiktą galimybę neviešinti privataus pobūdžio informacijos, susijusios su jo smeniu, bet ir teisę gauti informaciją, susijusią su kito asmens privačiu gyvenimu.

Taigi asmuo pats laisva valia sprendžia, kokio pobūdžio ir kokios apimties informaciją apie savo gyvenimą jis leidžia skelbti arba jis pats viešai paskelbia tokią informaciją. Pvz., Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme yra numatytas "sutikimas – savanoriškas duomenų subjekto valios pareiškimas tvarkyti jo asmens duomenis jam žinomą tikslu". Toks sutikimas turi būti

---

³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 90-2662.

³² Visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 82-3254.

³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 104-4675.

išreikštas aiškiai – “rašytine, jai prilyginta ar kita forma, neabejotinai įrodančia duomenų subjekto valią”.³⁴

Pažymėtina, kad sutikimas yra fakto klausimas, ir, duotas jis ar ne, turi būti nustatoma atsižvelgiant į kiekvienos konkrečios bylos aplinkybes. Vadinasi, pats asmuo yra kompetentingas nuspręsti, ar informacijos apie jo privatų gyvenimą paskelbimas nepadarys jam žalos, nes asmens sutikimas paskleisti informaciją apie jo privatų gyvenimą apima ir neigiamų padarinių atsiradimo rizikos prisiėmimą. Tokiu atveju galima teisinė situacija, kai įstatymo saugomos teisės į privatų gyvenimą ir jo slaptumą pažeidimas nekonstatuojamas ir asmeniui, paskleidusiam tokią informaciją, teisinė atsakomybė netaikoma.

Atsakymą į kilusį klausimą, ar asmuo, pateikdamas privataus .pobūdžio informaciją, jos “nefiltruoja”, 2008 m. rugpjūčio 14 d. davė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, priėmęs nutartį civilinėje byloje pagal atsakovo UAB “Ekstra žinios” ir ieškovo Ž.Ž. kasacinius skundus.³⁵

Teismas pažymėjo, kad “ieškovui savo iniciatyva suformavus praktiką, kad informacijos apie šeimos narius, jų asmeninį gyvenimą ar ieškovo laivalaikį viešas paskelbimas nepriskiriamas nuo visuomenės saugomo privataus gyvenimo detalėms, bandymas riboti atsakovo teisę skleisti savo iniciatyva surinktą informaciją, pasinaudojant įstatymuose numatyta privataus gyvenimo apsauga, vertintinas kaip piktnaudžiavimas teise, o ne pažeistų teisių gynimas”. “Viešosios informacijos rengėjų tolesnis domėjimasis privataus gyvenimo aplinkybėmis, apie kurias ieškovas pasakoja viešai, negali pažeisti ieškovo teisių. Ieškovas neturi teisės naudotis tokia privataus gyvenimo apsauga, kuri galėtų būti prilyginama privačiai cenzūrai, nes ieškovas toleruoja ir skatina visuomenės dėmesį jo atžvilgiu”.

Taigi galima daryti išvadą, kad privataus gyvenimo apsauga taip pat reiškia tai, kad asmuo turi teisę pats spręsti, kokią informaciją apie savo privatų gyvenimą ir kiek jos atskleisti viešai.

Asmens teisės žinoti aspektu vertinamos ir nuo 2008 m. rugpjūčio 1 d. įsigaliojusios Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų įstatymo pataisos.³⁶ Po įstatymo pakeitimo sudaromos sąlygos netrukdomai gauti informaciją apie valstybės kontroliuojamų institucijų ir įstaigų darbuotojų darbo užmokestį. Tikimasi, kad pakeistas teisinis reglamentavimas sudarys prielaidas racionaliai naudoti biudžeto lėšas, skirtas valstybinių institucijų darbuotojų darbo užmokesčiui. Kartu įstatymo pakeitimas padeda geriau įgyvendinti

---

³⁴ Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 22-804.

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 14 d. nutartis civilinėje byloje Ž.Ž. prieš UAB „Ekstra žinios“, UAB „Lietuvos rytas“ (pranešėja J.Januškienė), Nr. 3K-3-393/2008 (S), kategorija 26.7.1; 44.2.4.2.2.6; 44.2.4.2.3.

³⁶ Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymo 1 ir 2 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 87-3473.

viešumo principą, tačiau kyla klausimas dėl viešumo ribų. Susidaro situacija, kai ir visuomenė turi teisę gauti informaciją, ir kartu negali būti paneigta žmogaus teisė į privatų gyvenimą bei asmens duomenų apsaugą.

Įsigaliojusio įstatymo 1 straipsnio 3 dalies 1 punktą skelbia, kad šis įstatymas netaikomas informacijai, kurios tvarkymas yra veikla, nesusijusi su valstybės ir savivaldybių institucijoms ar įstaigoms teisės aktais pavestų funkcijų vykdymu, išskyrus informaciją apie valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų darbuotojų darbo užmokestį.

Klausimas, ar taip neatsiranda neatitikimas su Visuomenės informavimo įstatymo 18 straipsniu apie neteikiamą informaciją: "1. Valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos, taip pat kitos įstaigos, įmonės ir organizacijos neteikia viešosios informacijos rengėjams ir (ar) skleidėjams, kitiems asmenims informacijos, kuri pagal įstatymus yra valstybės, tarnybos, profesinė, komercinė ar banko paslaptis arba yra privataus pobūdžio informacija". Atsakymas būtų neigiamas, nes Įstatymo 1 straipsnio 3 dalies 7 punktą numato, kad šis įstatymas, išskyrus jo 7 straipsnyje nustatytą privačios informacijos teikimą ir viešojo administravimo funkcijų vykdymą, netaikomas informacijai, kurios teikimą reglamentuoja kiti įstatymai.

Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas reglamentuoja privačios informacijos – asmens duomenų tvarkymą ir sąlygas bei kriterijus, kai asmens duomenys gali būti teikiami, todėl informacija apie konkretaus asmens darbo užmokestį (pateikiant jo vardą, pavardę, einamas pareigas, konkretų darbo užmokestį tam tikrais laikotarpiais ir pan.), kaip ir anksčiau, turėtų būti teikiama pagal Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymą.

Koreguojamas ir 2-asis įstatymo straipsnis: 2 straipsnio 2 dalyje aiškinant, kad "informacija – žinios, kuriomis disponuoja valstybės ir savivaldybių institucija ar įstaiga" po paskutinio žodžio "įstaiga" įrašomi žodžiai "įskaitant informaciją apie jų darbuotojų darbo užmokestį" ir ši dalis yra tokia: "2. Informacija – žinios, kuriomis disponuoja valstybės ir savivaldybių institucija ar įstaiga, įskaitant informaciją apie jų darbuotojų darbo užmokestį".

2 straipsnio 10 dalį, apibūdinančią, kas pagal šį įstatymą yra Valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos (toliau – įstaigos), t.y. – atstovaujamosios, valstybės vadovo, vykdomosios, teisminės valdžios institucijos, teisėsaugos institucijos ir įstaigos, audita, kontrolę (priežiūrą) atliekančios institucijos ir įstaigos, kitos valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, kurios finansuojamos iš valstybės ar savivaldybių biudžetų bei valstybės pinigų fondų ir kurioms įstatymai suteikia viešojo administravimo įgaliojimus, įmonės ir įstaigos, teikiančios asmenims viešąsias paslaugas" siūloma papildyti ir "taip pat valstybės ir savivaldybių įmonės, viešosios įstaigos, kurių savininkė arba bent viena iš dalininkių yra valstybė ar savivaldybė, akcinės bendrovės ir uždarnosios akcinės bendrovės, kuriose valstybei arba savivaldybei priklauso

daugiau kaip 50 procentų balsų visuotiniame akcininkų susirinkime, kai jos teikia informaciją apie savo darbuotojų darbo užmokestį šio įstatymo nustatyta tvarka".

Reikia akcentuoti, kad Seimo Teisės departamentas, teikdamas išvadą dėl minėto įstatymo straipsnių pakeitimo, suabejojo dėl teisės akto tikslo, bet priėjo prie išvados, kad "projekto tikslas yra toks, koks nurodytas minėtame Seimo nutarime – siekti, kad valstybės turtas būtų naudojamas racionaliai ir efektyviai".

Vis dėlto abejojama, ar informacijos apie valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų darbuotojų darbo užmokestį viešumas yra adekvati ir proporcinga priemonė įgyvendinti minėtą tikslą, nes minėto pobūdžio informacijos viešumas sudarytų prielaidą kištis į asmens privatą gyvenimą, t. y. gauti informaciją vien dėl to, kad jis dirba valstybės ar savivaldybės institucijoje ar įstaigoje, ir panaudoti šią informaciją ne valstybės ar savivaldybės turto naudojimo racionalumo ir efektyvumo kontrolei, o asmeniniams interesams tenkinti.

Valstybės ir savivaldybių turto racionalaus ir efektyvaus naudojimo užtikrinimas nėra tiesiogiai susietas su informacijos apie visų valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų darbuotojų darbo užmokesčio viešinimu, mat galimybė gauti informaciją jau yra suteikta būtent toms kontrolės ir tyrimo institucijoms, kurios ir atlieka valstybės (savivaldybių) turto valdymo ir naudojimo kontrolės funkcijas, todėl nėra pagrindo daryti išvadą, kad valstybės ir savivaldybių turto racionaliam ir efektyviam naudojimui užtikrinti yra būtina viešinti informaciją apie visų valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų darbuotojų darbo užmokestį.

Teisės gauti informaciją gynėjai abejoja, ar pagrįstai įgyvendinant įstatymą pateikiami duomenys tik apie pareigūnų kategorijoms oficialiai nustatytus bazinių algų ar kitų išmokų dydžius, o ne apie realiai išmokėtas iš biudžeto sumas. Jų nuomone, Vyriausybės ir kitų institucijų bandymas išsisukti nuo pareigos teikti informaciją apie valstybės pareigūnų, tarnautojų ir kitų viešojo sektoriaus darbuotojų darbo užmokestį yra teisiškai nemotyvuotas, nes iš valstybės ar savivaldybių biudžetų, valstybės kontroliuojamų bendrovių ir ES fondų finansuojamų įstaigų darbuotojų atlyginimai nėra privatus reikalas, nes darbo užmokestis šiuo atveju mokamas ne iš privačių lėšų, o iš valstybės – visų piliečių kontroliuojamų – lėšų. Todėl piliečiai turi teisę įsitikinti, ar tos lėšos teisėtai naudojamos, kiek faktiškai moka sau Vyriausybės pareigūnai ir kiti viešojo sektoriaus darbuotojai, ar jie laikosi teisės aktų, ar nepiktnaudžiauja, mokėdami sau, piliečių sąskaita, nepamatuotai didelius atlyginimus. Politikų, pareigūnų, tarnautojų ir kitų viešojo administravimo sektoriaus darbuotojų realiai gaunamas darbo užmokestis turi būti viešinamas dėl teisėto visuomenės intereso kontroliuoti, kaip naudojamos visuomenės uždirbtos lėšos.

2008 m. rugpjūčio 5 d. Vyriausybė išplatino pranešimą, jog įsigaliojusiame Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybės institucijų ir įstaigų įstatymo pataisose nėra įvardinta, kad skelbtinas konkretaus fizinio asmens darbo užmokestis. Asmens duomenų teisinės apsaugos

įstatymas saugo šiuos fizinio asmens duomenis kaip privačią informaciją, tad bet kuriuo atveju sutikimą skelbti privačią informaciją (darbo užmokestį) turi duoti pats asmuo, su kuriuo ta informacija susijusi. Tikimasi, kad iki metų pabaigos pavyks priimti Vyriausybės nutarimą, numatantį, *kaip* visos valstybės institucijos privačią skelbti informaciją apie darbuotojų darbo užmokestį. Be to, paaiškinta pati sąvoka "informacija apie darbo užmokestį" ir nustatyti aiškūs kriterijai, kas turi būti viešai pateikiama.

Privati informacija pagal Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymą yra ypatingi fizinio asmens duomenys, kaip juos nustato Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas, informacija apie asmenį ir jo šeimos gyvenimą, su fizinio asmens garbe ir orumu susijusi informacija.

Vadinasi, asmens duomenų apsauga – vienas iš žmogaus teisės į privatų gyvenimą aspektų. Asmens duomenų teisinė apsauga garantuojama Administracinių teisės pažeidimų kodekse numatant administracinę atsakomybę už neteisėtą asmenų duomenų tvarkymą. Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme nurodoma, kad "šio įstatymo tikslas – ginti žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo teisę ryšium su asmens duomenų tvarkymu".³⁷ Asmens duomenys yra tarsi neatskiriama asmens dalis. Jie šiame įstatyme suprantami kaip "bet kuri informacija, susijusi su fiziniu asmeniu – duomenų subjektu, kurio tapatybė yra žinoma arba gali būti tiesiogiai ar netiesiogiai nustatyta pasinaudojant tokiais duomenimis kaip asmens kodas, vienas arba keli asmeniui būdingi fizinio, fiziologinio, psichologinio, ekonominio, kultūrinio ar socialinio pobūdžiai požymiai". Įstatyme atskirai aptarta ir ypatingų asmens duomenų sąvoka. Prie ypatingų asmens duomenų priskirti "duomenys, susiję su fizinio asmens rasine ir etnine kilme, politiniais, religiniais, filosofiniais ar kitais įsitikinimais, naryste profesinėse sąjungose, sveikata, lytiniu gyvenimu, taip pat informacija apie asmens teistumą". Būtina atkreipti dėmesį, kad asmens duomenų negalima vertinti tik asmens privatumo požiūriu, mat tada atsiranda prielaidos manyti, kad bet koks asmens duomenų viešumas sutapatinamas su asmens ir jo privataus gyvenimo paviešinimu, o iš esmės – su teisės į privatumą pažeidimu.

Asmens socialinis statusas valstybėje lemia tai, kad kai kurie asmens duomenys, tradiciškai priskiriami informacijai apie jo privatų gyvenimą, yra būtina visuomenės funkcionavimo prielaida. Valstybės institucijos, rinkdamos ir naudodamos konfidencialią informaciją konkrečiais tikslais, gali atlikti pavestas funkcijas pirmiausia dėl galimybės disponuojant tokia informacija sukurti, pakeisti ar sudaryti sąlygas baigtis tam tikriems teisiniams santykiams.

Remiantis Aukščiausiojo Teismo nuomone, "asmens privataus gyvenimo dalis nėra informacija, skelbiama viešuose registruose, pavyzdžiui, asmens gimimo data, šeiminė padėtis,

---

³⁷ Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 22-804.

turimas nekilnojamasis turtas ar kitokios daiktinės teisės”³⁸, nes jame paskelbta, ji tampa vieša, be to, ji viešai skelbiama tam, kad būtų prieinama kitiems suinteresuotiems asmenims. Vadinasi, asmens privatūs duomenys (vardas, pavardė, asmens kodas, adresas) yra privataus gyvenimo dalis, tačiau nuo to momento, kai informacija paskelbiama viešuosiuose registruose, duomenys nebelaikomi asmens privataus gyvenimo dalimi, nes jie tampa vieši, o privačių asmens duomenų paskelbimu būtent ir siekiama viešumo tikslų, t. y. kad registre paskelbti privatūs asmens duomenys taptų prienami visiems suinteresuotiems asmenims, pvz., bendrą nekilnojamąjį turtą valdantiems kaimynams.

Pagal Nekilnojamojo turto registro nuostatas, vieni iš registre saugomų duomenų yra bendraturčio vardas, pavardė, asmens kodas, pilietybė, taip pat informacija, pvz., kokios daikto dalys priklauso kiekvienam iš bendraturčių. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija praėjusių metų pabaigoje gavo skundą dėl analogiško atvejo. Byla pasiekė Aukščiausiąjį Teismą. Šis nustatė, kad bendraturčio nuosavybės teisės turi tam tikrų suvaržymų – tiek priklausančių nuo bendraturčio valios, tiek įstatymų nustatytų. Vadovaujantis Civiliniu kodeksu ir teismo išaiškinimu, asmuo turi žinoti apie kitus bendraturčius, kad galėtų tuo turtu naudotis, valdyti ir disponuoti nepažeisdamas teisės aktų.

Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme sakoma, kad naudoti asmens kodą tvarkant asmens duomenis galima tik gavus asmens sutikimą. Numatomos ir kelios išimtys. Viena jų – be asmens sutikimo jo duomenis galima naudoti valstybės registruose ir informacinėse sistemose, jeigu jie yra įteisinti teisės aktų nustatyta tvarka. Vadinasi, asmens duomenys, net būdami vieši, t.y. prieinami įstatymų nustatyta tvarka, kartu įstatymo yra saugomi ir ginami – jais disponuoti paprastai galima tik laikantis įstatymo nustatytų reikalavimų.

Šią tezę galėtų pagrįsti 2007 m. lapkričio 13 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išnagrinėta civilinė byla pagal ieškovės A. B. ir atsakovo uždarnosios akcinės bendrovės "Šiaulių naujienos" kasacinius skundus dėl Šiaulių miesto apylinkės teismo 2006 m. gruodžio 14 d. sprendimo ir Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 27 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovės A. B. ieškinį atsakovui uždarajai akcinei bendrovei "Šiaulių naujienos" dėl garbės ir orumo, privataus gyvenimo pažeidimo, neturtinės žalos atlyginimo ir delspinigių priteisimo³⁹.

---

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje G.G. prieš UAB „Lietuvos rytas“ (pranešėjas S.Gurevičius), Nr. 3K-3-87/2004, kategorija 20.7.

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje A.B. prieš UAB „Šiaulių naujienos“ (pranešėjas A.Taminskas), Nr. 3K-3-488/2007, kategorija 22.7; 26.6; 26.7; 123.8 (S).

Ieškovė kreipėsi su ieškiniu į teismą ir nurodė, kad laikraštis "Šiaulių naujienos", skleisdamas tikrovės neatitinkančius duomenis, paskelbė ir ieškovės asmeninius duomenis, gyvenamosios vietos adresą, todėl pažeidė ieškovės teisę į privatumą. Šiaulių miesto apylinkės teismas 2006 m. gruodžio 14 d. sprendimu pripažino, kad atsakovo paskleisti duomenys pažeidė ieškovės teisę į privatų gyvenimą ir jo slaptumą, nes atsakovas nepateikė įrodymų, kad buvo viena iš šių aplinkybių: 1. Ieškovė leido skelbti visuomenės informavimo priemonėse savo gyvenamosios vietos adresą. 2. Ieškovė buvo jį paviešinusi viešai ir nesant visuomenės intereso tai žinoti.

Gyvenamoji vieta yra vienas iš asmens duomenų, kurių tvarkymą reglamentuoja Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas, Gyventojų registro įstatymas ir Asmens duomenų valdytojų valstybės registro nuostatai, kurių VI.39 punkte nurodyta, kad asmens registro duomenys yra vieši, išskyrus asmens kodą, gyvenamąją vietą ir kt., t. y. norminiai aktai gyvenamosios vietos paviešinimą saugo daugiau negu kitus duomenis, tai laiko privataus gyvenimo dalimi. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi civilinę bylą pagal ieškovės ir atsakovo apeliacinius skundus, 2007 m. kovo 27 d. nutartimi juos atmetė ir paliko nepakeistą pirmosios instancijos teismo sprendimą. Kolegija, atmesdama atsakovo apeliacinį skundą, nurodė, kad pagal Asmens duomenų valdytojų valstybės registro nuostatų 39 punktą asmens gyvenamoji vieta priskirtina prie neviešų asmens duomenų, asmuo turi teisę į tokių duomenų paviešinimo apsaugą, o vien tik tą aplinkybę, kad AB "Lietuvos telekomas" telefonų knygoje "Šiaulių apskritis" buvo spausdinami duomenys apie P. B., R. B. gyvenamąsias vietas, kolegija nepripažino esmine, nes kitų, nors ir artimų ieškovei, asmenų duomenys negali būti tiesiogiai susiejami su pačia ieškove. Kasacinis skundas grindžiamas tuo, kad asmens deklaruota gyvenamoji vieta, netgi asmens kodas, yra nurodyti viešame registre, kurį administruoja Gyventojų registro tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos, pagal teisės teorijoje reiškiamą nuomonę darytina išvada, kad asmens privataus gyvenimo dalis nėra informacija, skelbiama viešuose registruose, nes jame paskelbta, ji tampa vieša, be to, ji viešai skelbiama tam, kad būtų prieinama kitiems suinteresuotiems asmenimis.

Bylą nagrinėję teismai nenustatė, kad ieškovė duomenų skelbimo laikraštyje metu būtų ėjusi svarbias pareigas ar būtų užėmusi reikšmingą padėtį visuomenėje, t. y. nenustatė aplinkybių, dėl kurių visuomenei būtų buvęs suinteresuotumas žinoti ieškovės asmeninius duomenis (vardą, pavardę, gyvenamosios vietos adresą). Teismai pripažino, kad ieškovės gyvenamosios vietos adresas galėjo būti skleidžiama tik su jos sutikimu, todėl nesant tokio sutikimo ir visuomenės intereso tai žinoti, teismai pripažino, kad duomenų apie ieškovės gyvenamąją vietą paviešinimas

laikraštyje pažeidė ieškovės teisę į privatų gyvenimą, padarė jai žalą, priteisė 1000 litų neturtinei žalai už jos privataus gyvenimo detalių paviešinimą atlyginti.

2004 metų rugpjūčio pabaigoje privačių asmenų duomenis paviešinusiai Seimo narei N.S. surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas už tai, kad atskleidė įmonių grupės "Rubicon" valdybos pirmininko A.J. bei Šilumos tiekėjų asociacijos prezidento V.S. asmens duomenis. Į Valstybinę asmens duomenų apsaugos inspekciją kreipėsi patys A.J. ir V.S. Nustatyta, kad N.S. paskelbė perteklinius duomenis apie šiuos asmenis. Pagal įstatymą parlamentarė negalėjo atskleisti A.J. asmens kodo ir gyvenamosios vietos, taip pat V.S. gimimo datos ir vietos, asmens kodo, pilietybės, šeiminės padėties, gyvenamosios vietos bei kitų duomenų. Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme yra nurodyta, kad duomenų valdytojas ir tvarkytojas privalo įgyvendinti tinkamas organizacines priemones, skirtas apsaugoti asmens duomenis nuo atsitiktinio ar neteisėto sunaikinimo, pakeitimo, atskleidimo, neteisėto tvarkymo. N.S. turėjo užtikrinti, kad viešumon nepatektų pertekliniai duomenys. Tam būtų pakakę kopijuojant dokumentus tam tikras vietas uždengti ar užtušuoti. Kadangi padaryti organizaciniai pažeidimai, protokolas surašytas būtent N.S., o ne visai Antikorupcijos komisijai. 2004 m. rugsėjį Vilniaus miesto 2-asis apylinkės teismas nutraukė administracinę bylą, nes duomenų valdytojas yra Seimo kanceliarija, o N.S. nėra įgaliota tvarkyti asmens duomenis, ji neprivalėjo užtikrinti duomenų apsaugos, imtis tam techninių ir organizacinių priemonių, nes nėra nei duomenų tvarkytoja, nei valdytoja. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija nutarimą apskundė Vyriausiajam administraciniam teismui, bet 2004 m. gruodžio 16 d. byla buvo baigta nutartimi palikti nutarimą nepakeistą ir skundo nepatenkinti (neskelbiama viešai).

Baudžiamojo kodekso 167 straipsnis apie neteisėtą informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimą numato, kad tas, kas neteisėtai rinko informaciją apie privatų asmens gyvenimą, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų. Baudžiamoji atsakomybė už šiame straipsnyje numatytą veiką numatyta ir juridiniam asmeniui. Šio straipsnio 1 dalies dispozicijos analizė leidžia teigti, kad už šią nusikalstamą veiką baudžiamoji atsakomybė atsiranda nepriklausomai nuo to, kokio turinio informaciją kaltininkui pavyko surinkti, taip pat nepriklausomai nuo motyvų, dėl kurių kaltininkas neteisėtai rinko informaciją apie asmens privatų gyvenimą. Nusikaltimas laikomas baigtu pradėjus rinkti informaciją, t.y atliekant tam tikrus veiksmus (sekti, stebėti, fotografuoti, filmuoti, prisijungti prie telefono linijos ar kompiuterio), kai siekiama sužinoti viešai nepaskelbtus privataus gyvenimo faktus.

Neteisėtai renkant bei viešinant informaciją apie asmens privatų gyvenimą pirmiausia padaroma žalos tokio asmens orumui, todėl priimti sprendimą dėl baudžiamojo proceso

inicijavimo privataus kaltinimo bylų proceso nustatyta tvarka turėtų priimti pats nukentėjęs, nes tik jis pats gali įvertinti tokia nusikalstama veika jam padarytos žalos dydį ir pobūdį.

Pagal Civilinį kodeksą, “draudžiama rinkti informaciją apie privatų asmens gyvenimą pažeidžiant įstatymus. Asmuo turi teisę susipažinti su apie jį surinkta informacija, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis”. Pagal Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo nuostatas asmens duomenys gali būti tvarkomi su duomenų subjekto (asmens) sutikimu. Atitinkamai visus surinktus duomenis apie save iš valstybės archyvų turi teisę gauti pats duomenų subjektas (asmuo): susipažinti, gauti kopijas ar raštu parengtą informaciją.

Neteisėtu rinkimu įvardijamas toks informacijos apie privatų asmens gyvenimą kaupimas, kai ne tik pažeidžiama įstatymu, pvz., Asmens duomenų teisinės apsaugos, nustatyta žinių rinkimo tvarka, bet ir nesilaikoma įstatyme nurodytų tikslų. Veika visada susijusi su informacijos slaptumo pažeidimu, t.y. bandymu gauti viešai neprieinamos informacijos ne iš paties asmens, apie kurį informacija renkama. Vis dėlto nėra laikomas neteisėtu toks informacijos rinkimas, jei tokia informacija jau buvo paskelbta per visuomenės informavimo priemones ar tiesiogiai yra kreipiamasi į asmenį, apie kurį norima sužinoti tam tikrų faktų.

Pvz., siūlomo darbo skelbimas, kai prašoma į pareigas pretenduojančio asmens nurodyti duomenis, kurie būsimo darbo pobūdžio atžvilgiu nėra būtini, t.y. pertekliniai. Pagal Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 8 straipsnį skelbimuose priimti į darbą, valstybės tarnybą arba mokytis draudžiama reikalauti iš darbo ieškančių asmenų informacijos apie jų šeimines padėtis, amžių (išskyrus įstatyme numatytus atvejus), privatų gyvenimą ar šeimos planus. Asmeniui, paskelbusiam diskriminuojantį skelbimą, siunčiamas įspėjimas bei reikalaujama paaiškinti, dėl kokių motyvų skelbime nurodyti diskriminaciniai reikalavimai. Asmeniui, ir toliau piktybiškai nesilaikančiam įstatymo reikalavimų, gresia administracinė bauda pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 416 straipsnį.

Valstybė yra konstituciškai įpareigota teisinėmis, materialinėmis, organizacinėmis priemonėmis užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių gynimą nuo neteisėto kėsimosi ar ribojimo, nustatyti pakankamas žmogaus teisių ir laisvių apsaugos ir gynimo priemones”.⁴⁰ Kaip pavyzdys galėtų būti 2008 m. balandį pasirodžiusi informacija, kad generalinis prokuroras davė nurodymą sekti kai kuriuos žurnalistus⁴¹. Šie asmenys remdamiesi Baudžiamojo proceso kodekso 407

---

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 90-3529, atitaisymas 2006, Nr. 137.

⁴¹ Ignatavičius, T., Sotvarienė, R. Vadžia bando išmušti dantis žurnalistams. *Lietuvos rytas*, 2008 m. balandžio 18 d.

straipsniu galėjo ginti savo pažeistą teisę, tačiau to nepadarė.⁴² Vadinasi, pirmiausia problema kyla dėl asmenų, kuriems pagal įstatymą suteikti įgaliojimai rinkti informaciją, kompetencijos ir nepiktnaudžiavimo suteiktomis teisėmis. Pagrįstai įvertinti ir nuspręsti, ar asmenys, einantys tam tikras pareigas valstybės tarnyboje, iš tiesų, kaip to reikalauja įstatymai, yra nepriekaištingos reputacijos, galima tik disponuojant patikima ir išsamia informacija. Konstitucinis Teismas, analizuodamas pareigūnų piktnaudžiavimo priežastis ir sąlygas, nurodė, kad pareigūnai jokiais aplinkybėmis negali veikti viršydami įgaliojimus, t.y. sudaryti prielaidas neteisėtais veiksmais pažeisti žmogaus teises. Tokiu atveju būtų griaunamas žmonių pasitikėjimas valstybės valdžia, įstatymais ir teise. Toleruojant pareigūnų neteisėtus veiksmus, kuriais pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, būtų pažeista pamatinė pusiausvyra, kai žmogus iš esmės neturi priemonių, galimybių pasipriešinti valstybės – galingo mechanizmo – savivalei ir, paliktas be veiksmingos institucionalizuotos pagalbos, yra gniuždomas.

Jeigu asmuo klysta, manydamas, kad turi teisę rinkti informaciją, jo veika vertintina kaip savavaldžiavimas pagal Baudžiamojo kodekso 294 straipsnį⁴³ arba Administracinių teisės pažeidimų kodekso 188 straipsnį.⁴⁴ Jeigu informaciją apie privatų gyvenimą neteisėtai renka teisėsaugos institucijų pareigūnai, tirdami nusikaltimą, veika gali būti vertinama ir kaip piktnaudžiavimas pagal Baudžiamojo kodekso 228 straipsnį. Vadinasi, administracinę atsakomybę galima vertinti dviem aspektais – pirma, kaip švelnesnę baudžiamąją atsakomybę, pvz., Administracinių teisės pažeidimų kodekse numatyta atsakomybė už neteisėtą asmenų duomenų tvarkymą pagal 214 straipsnio 14 dalį ir privatumo pažeidimą elektroninių ryšių srityje -- 214 straipsnio 23 dalis. Antras administracinės atsakomybės aspektas – ji vertintina kaip tarnybinė atsakomybė už piktnaudžiavimą ar netinkamą pareigų atlikimą. Remiantis Administracinių teisės

---

⁴² Baudžiamojo proceso kodekso 407 straipsnyje numatyta, kad baudžiamųjų bylų dėl nusikalstamų veikų, numatytų Baudžiamojo kodekso 165, 168 straipsniuose, procesas pradamas tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo skundas.

⁴³ Baudžiamojo kodekso 294 straipsnis: „Tas, kas nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos savavališkai vykdė ginčijamą arba pripažįstamą, bet nerealizuotą savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę ir padarė didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams, baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų“.

⁴⁴ Administracinių teisės pažeidimų kodekso 188 straipsnis: „Savavališkas, nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos, vykdymas savo tikros ar tariamos teisės, ginčijamos kito asmens, nepadaręs esminės žalos piliečių teisėms ar teisėtiems interesams arba valstybinėms ar visuomeninėms įmonėms, įstaigoms arba organizacijoms, – užtraukia įspėjimą arba baudą piliečiams nuo vieno šimto iki dviejų šimtų litų ir baudą pareigūnams – nuo dviejų šimtų iki penkių šimtų litų“.

pažeidimų kodekso 14 straipsniu, pareigūnai⁴⁵ administracinę atsakomybę traukiami už administracinius teisės pažeidimus, susijusius su jų pareigų vykdymu, taip pat už pažeidimus, susijusius su nesilaikymu nustatytą valdymo tvarkos, valstybinės ir viešosios tvarkos, aplinkos, gyventojų sveikatos apsaugos bei kitų taisyklių, kurių laikymąsi užtikrinti yra jų tarnybinė pareiga. Statutinių pareigūnų teisės ir pareigos nustatomos jų tarnybų statute. Pvz., pagal Vidaus tarnybos statuto 25 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad "pareigūnai už tarnybinius nusižengimus tarnybinę atsakomybę traukiami neatsižvelgiant į baudžiamosios ar administracinės atsakomybės taikymą". 26 straipsnio 7 dalyje rašoma, kad paaiškėjus, jog tarnybinis nusižengimas turi nusikalstamos veikos ar administracinio teisės pažeidimo požymių, tarnybinių nuobaudų skyrimo procedūra sustabdoma ir tarnybinio patikrinimo medžiaga perduodama tirti kompetentingai institucijai. Jeigu atsisakoma pradėti ikiteisminį tyrimą, bylos dėl administracinio teisės pažeidimo teiseną arba asmuo nėra patraukiamas baudžiamojon ar administracinę atsakomybę ir procesas yra pasibaigęs, tarnybinės nuobaudos skyrimo procedūra tęsiama ir tarnybinė nuobauda turi būti paskirta ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo šių sąlygų atsiradimo, jei po kompetentingos institucijos sprendimo atlikti ikiteisminį tyrimą ar tirti administracinio teisės pažeidimo bylą priėmimo nepaėjo daugiau kaip vieni metai. Jei šis terminas praėjo, tarnybinės nuobaudos skyrimo procedūra nutraukiama.

2004-ųjų pabaigoje policijos pareigūnai prie vairo sulaikė neblaivų S.V. Iš jo buvo atimta teisė vairuoti pustrėčių metų ir skirta 2,5 tūkst. litų bauda. Po metų S.V. kreipėsi į policiją ir paprašė sutrumpinti bausmės terminą. Jo prašymus ir darboviečių tarpininkavimo raštus Utenos policija atmetė dukart. Nubaustajam buvo paaiškinta, kad jis per dažnai keičia darbovietes, todėl nėra vertas švelnesnės bausmės. Tuomet uteniškiui ir kilo klausimas: ar jis yra sekamas, kad pareigūnai gali daryti tokias išvadas⁴⁶. Pradėjus tyrimą paaiškėjo, kad nubaustojų prašymą tyręs Utenos komisaras inspektorius D.L. buvo dukart prisijungęs prie "Sodros" duomenų bazės, kur rado visus duomenis, kur, kada ir kiek laiko yra dirbęs S. V. Toks prisijungimas ir domėjimasis iš esmės buvo teisėtas – pareigūnas atliko pavestą užduotį. Policijos departamentas ir "Sodra" 2003 metais susitarė dėl asmens duomenų teikimo, kai reikia nustatyti asmens darbovietę. Tai galima padaryti dviem būdais: prašyti "Sodros" pateikti pažymą arba tiesiog patikrinti duomenis

---

⁴⁵ Pareigūnais šiame kodekse laikomi tokie asmenys, kurie nuolat ar laikinai vykdo valdžios atstovų funkcijas, taip pat kurie valstybinės ar kitų nuosavybės formų įmonėse, įstaigose ar organizacijose nuolat arba laikinai eina tarnybą, susijusią su organizacinių-tvarkymo ar administracinių-ūkininių pareigų vykdymu, arba kurie tokias pareigas eina minėtose įmonėse, įstaigose ar organizacijose pagal įgaliojimą.

⁴⁶ Vilniaus apygardos administracinio teismo 2008 m. vasario 11 d. sprendimas administracinėje byloje pagal pareiškėjo S.V. skundą dėl neturtinės žalos atlyginimo Nr. 1-597-142/2008.

internetu. Įgaliojimus turintiems policininkams yra prieinama "Sodros" dalinės duomenų bazės kopija, tad jie gali iškart patikrinti, ar nubaustasis iš tiesų dirba ten, kur nurodo. Ėmus nuodugnai nagrinėti, kodėl uteniškis pasijuto neteisėtai sekamas, paaiškėjo, kad viską lėmė prisijungimo prie "Sodros" duomenų bazės kopijos principai. Pasirodo, šia galimybe besinaudojantys pareigūnai kaskart tiesiog netyčia priversti pažeisti įstatymą. Prisijungę prie "Sodros" duomenų bazės vis vien susipažįsta su visa tiriamojo darbo to istorija. O jiems būtų gana patikrinti vienintelį faktą: dirba jis tarpininkaujančioje įmonėje, prašančioje grąžinti sulaikytą vairuotojo pažymėjimą, ar ne. Tačiau toks susitarimas nesuteikė policininkams teisės rinkti apie žmogų, pakliuvusį į pareigūnų akiratį, daugiau jo asmens duomenų, nei būtina tarnybinei užduočiai atlikti. Dviejų institucijų susitarimas bendradarbiauti konkrečiais atvejais nenumatė prievolės rinkti duomenis apie buvusias darbo vietas, kuriose dirbo prašymą pateikęs asmuo anksčiau, nei jis buvo nubaustas.

Inspekcijos vertinimu, pareigūnas D.L. rinko asmens duomenis neteisėtais ir neapibrėžtais tikslais, vėliau juos tvarkė su tarnybos tikslais nesuderinamais būdais. Dėl galimo D.L. nusižengimo tarnybinį patikrinimą atlikęs Policijos departamentas pareigūno kaltę pripažino iš dalies. Esą asmens duomenys iš tiesų nutekėjo, tačiau tarnybinių užduočių vykdęs pareigūnas tiesiog negalėjo kitaip jos atlikti. Todėl jo nusižengimas buvo pripažintas netyčiniu. Komisaras inspektorius buvo įspėtas ateityje griežtai laikytis Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo reikalavimų. Vilniaus apygardos administracinis teismas pripažino, kad ne procedūras atlikęs policijos pareigūnas, o pati institucija yra kalta dėl pažeistų teisių į asmens duomenų saugumą. Kaip moralinės žalos atlyginimas šiam uteniškiui iš valstybės priteista 250 litų – 20 kartų mažiau, nei jis prašė.

Kyla klausimas, ar S.V. pažeista teisė būtų apginta, jei D.L. būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn Baudžiamojo proceso kodekso numatyta tvarka? Pagal Policijos veiklos įstatymo 22 straipsnį pareigūnas, atsižvelgiant į pažeidimo pobūdį, traukiamas tarnybinėn, administracinėn ar baudžiamojon atsakomybėn. Tai, kad nebuvo konstatuota tarnybinio nusižengimo, neatmetė galimybės patraukti pareigūno baudžiamojon atsakomybėn.

Dar 2003 metais buvo nustatyta, kad Vidaus reikalų ministerija disponuoja daug didesnės apimties asmens duomenų baze, negu jai priklauso pagal įstatymus. Įstatymuose nustatyta, kad ši ministerija yra gyvenamosios vietos deklaravimo duomenų valdytoja, bet duomenų bazėje "LR gyventojai" yra ir kiti asmens duomenys – šeiminei padėtis, tėvo asmens kodas, motinos asmens kodas, sutuoktinio asmens kodas, vaikų asmens kodai, jų vardai ir pavardės, asmens dokumento rūšis, dokumento serija ir numeris, taip pat tautybė. Nei įstatymai, nei Vyriausybės nutarimai nereglamentuoja teisinio pagrindo, pagal kurį ministerija būtų tokių duomenų valdytoja. Vidaus

reikalų ministerija nepagrįstai yra perėmusi duomenų valdytojo – Gyventojų registro tarnybos – funkcijas. Be to, centriniu duomenų banku ir naršykle naudojosi Vidaus reikalų ministerijos darbuotojai, kurie teikė asmens duomenis vidaus reikalų sistemoje esančioms įstaigoms be asmens duomenų teikimo sutarčių ir nenustatę duomenų naudojimo tikslo. 2003 metų "Sodros" vadovei buvo surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas, nes paaiškėjo, kad „Sodra“ neteisėtai teikė asmens duomenis, perdavė Vidaus reikalų ministerijai savo duomenų bazės kopiją, kurią kasdien atnaujindavo. Nors "Sodra" yra nutraukusi duomenų bazės kopijos perdavimą ministerijai, tačiau joje buvo likusi duomenų bazės kopija. "Sodra" taip pat pažeidė Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo reikalavimą, numatantį, kad duomenų valdytojas privalo informuoti asmenį apie tai, kam jo duomenys yra teikiami. Minėtas įstatymas numato šios pareigos išimtis: valstybės saugumas ir gynyba, nusikaltimų prevencija, tyrimas, nustatymas ar baudžiamasis persekiojimas, valstybės ekonominiai ir finansiniai interesai ir pan. Tačiau "Sodra" teikia Valstybės saugumo departamentui, VRM, Specialiųjų tyrimų tarnybai net ir tuos asmens duomenis, kurie nėra reikalingi operatyvinei veiklai. Nustatyta, kad "Sodra" teikia asmens duomenis Vidaus reikalų ministerijai, neturėdama tam juridinio pagrindo. Tarp fondo ir VRM sudarytoje asmens duomenų teikimo sutartyje buvo nurodyta, kad asmens duomenys bus naudojami operatyvinės veiklos organizavimo tikslu, o asmens duomenų tvarkymo teisiniu pagrindu nurodytas Operatyvinės veiklos įstatymas.

Šis įstatymas operatyvinės veiklos subjektams Vyriausybės ar jos įgaliotų institucijų nustatyta tvarka suteikė teisę gauti iš įmonių, įstaigų ir organizacijų operatyvinei veiklai reikalingą informaciją. Tačiau nei minėtame įstatyme, nei jo pagrindu priimtame Vyriausybės nutarime, nustatančiame operatyvinės veiklos subjektų sąrašą, VRM nėra paminėta. Tai įrodo, kad VRM nėra suteiktos operatyvinių subjektų teisės, tarp jų teisė operatyvinės veiklos tikslu gauti asmens duomenis iš kitų įmonių, įstaigų ir organizacijų. Teikdama Valstybės saugumo departamentui, VRM, Specialiųjų tyrimų tarnybai savo duomenų bazės kopiją su 2 milijonais įrašų, "Sodra" teikia minėtoms institucijoms perteklinius duomenis – visų Lietuvos gyventojų, apdraustų valstybiniu socialiniu draudimu, pavardes, vardus, gimimo datas, asmens kodus, socialinio draudimo pažymėjimo numerius, draudžiamųjų pajamų sumas, duomenis apie draudėją ir pan. Operatyvinę veiklą vykdantys pareigūnai naudojami gauta duomenų baze, pateikdami užklausus apie įtariamus dėl daromų ar padariusių nusikaltimus asmenis, tačiau jie turi galimybę pamatyti ir visų asmenų, esančių duomenų bazės kopijoje, duomenis. Tokiu būdu pareigūnai gali sužinoti duomenis net ir tų asmenų, kurie nepatenka į operatyvinės veiklos akiratį ir nėra įtariamais, paieškomi, darantys ar padarę nusikaltimus asmenys.

2007 m. balandį Valstybės sienos apsaugos tarnybos Vilniaus rinktinės operatyvinis darbuotojas A.J. surašė dokumentus, kad bandoma nustatyti kontrabandinių cigarečių gabentojų

grupuotę, todėl būtina slapta klausytis telefono pokalbių. Ties vieno įtariamo kontrabandininko telefono numeriu pasienietis įrašė ir vyro, su kuriuo pradėjo draugauti jo mergina, numerį. Vilniaus apygardos prokuratūroje buvo pasirašytas teikimas ir kreiptasi į teismą dėl leidimo slapta klausytis pokalbių telefonu. Toks leidimas buvo duotas. Po kelių dienų taip sekamas vyras kreipėsi į teisėsaugos pareigūnus ir buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl neteisėtai panaudojamos slaptai surinktos informacijos. 2008 m. liepos 2 d. buvo paskelbtas pirmas nuosprendis už neteisėtą svetimų telefono pokalbių klausymąsi⁴⁷. Vilniaus 2-asis apylinkės teismas kaltu dėl piktnaudžiavimo tarnyba, dokumento klastojimo, tarnybinės paslapties atskleidimo ir neteisėto telefono pokalbių klausymosi pripažino operatyvinį darbuotoją A.J. Nuteistajam skirta trejų metų laisvės atėmimo bausmė, jos vykdymą atidedant tokiam pat laikui. Buvęs pareigūnas taip pat neteko teisės 3 metus dirbti teisėsaugos institucijose. Nuteistasis turės atlyginti 5 tūkst. litų neturtinę žalą nukentėjusiuoju pripažintam asmeniui, kurio pokalbių neteisėtai klausėsi.

Svarbi yra Konstitucijos 22 straipsnio 3 dalis, kurioje nurodoma, kad "informaciją apie privatų asmens gyvenimą galima rinkti motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą". Konstitucijos 22 straipsnio nuostatą reikėtų įvertinti kaip konfidencialios informacijos teisėto rinkimo matą, t.y. numatytą galimybę rinkti informaciją apie asmens privatų gyvenimą be jo sutikimo, tik tokios informacijos rinkimo tvarką ir procedūras reglamentavus įstatymu ir pačiame įstatyme įtvirtinus informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimo pagrindus. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.23 straipsnio 2 dalyje teigiama, kad neteisėtas asmens stebėjimas laikomas privataus gyvenimo pažeidimu.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. nagrinėjo bylą, kai A.Z. buvo kaltinamas organizavęs neteisėtą informacijos apie privatų gyvenimą rinkimą, t. y. tikrai žinodamas, kad informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą, nurodė A.J. pavesti slapta sekti V.D. ir taip rinkti informaciją apie V.D. susitikimus su kitais asmenimis prie V. D. gyvenamosios vietos, t. y. neteisėtai rinkti informaciją apie privatų V. D. gyvenimą.⁴⁸ Ši byla įdomi tuo, kad Konstitucinio Teismo išaiškinimus privataus gyvenimo apsaugos klausimu teismai interpretavo siekdami pagrįsti savo poziciją dėl V.D. asmens statuso.

---

⁴⁷ Vilniaus 2-ojo apylinkės teismo 2008 m. liepos 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje A.J. prieš J.V. Nr. 1-5-655/2008 (neviešas posėdis).

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje pagal Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro pavaduotojo kasacinį skundą, Nr. 2K-7-526/2005, kategorija 1.2.6.1; 1.2.10; 1.2.12; 1.2.19.3.

Pirmos instancijos ir apeliacinis teismas nurodė, kad V.D. buvo stebimas ne kaip privatus asmuo, o kaip viešas, nes jo asmuo ir veikla buvo tapatinami su Vilniaus miesto savivaldybės taryboje užimamomis pareigomis. Teismo nuomone, informacija buvo renkama ne apie privačius V. D. susitikimus, o kaip Liberalų sąjungos nario susitikimus su oponuojančių partijų nariais. V. D. pats apribojo savo privatumą tiek, kiek tai susiję su jo naryste Liberalų sąjungoje. Aukščiausiasis Teismas akcentavo apeliacinės instancijos nepagrįstą teiginį, kad V. D. buvo domimasi ne kaip privačiu, o kaip viešu asmeniu, t. y. kaip su Liberalų sąjungos nariu. Aplinkybė, kad V.D. buvo Lietuvos liberalų sąjungos narys, neturi reikšmės veikos kvalifikavimui, nes teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą ribojimo pagrindas yra ne asmens narystė partijoje, bet viešo pobūdžio veikla. Neturi reikšmės veikos kvalifikavimui ir aplinkybė, kad A. Z. buvo Lietuvos liberalų sąjungos pirmininkas, o V.D. šios partijos narys, nes Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas požiūris, kad Tautos atstovo mandatas yra "laisvas", t. y. Tautos atstovas yra laisvas įgyvendindamas jam suteiktas teises ir pareigas, jo teisių ir pareigų nevaržo rinkėjų priesakai, jį iškėlusią politinių partijų ar organizacijų politiniai reikalavimai. Politinės partijos savo veiklos negali grįžti operatyvinei veiklai būdingais metodais, o tokie veiksmai, kai konkretus asmuo stebimas jam apie tai nežinant, fiksuojami šio asmens susitikimai su kitais asmenimis, atitinka įstatymų reglamentuotus operatyvinės veiklos metodus.

Iš teisės aktų analizės darytina išvada, kad stebint asmens susitikimus su kitais individualais, kai šie asmenys gali tikėtis privatumo ir nesant motyvuoto teismo sprendimo arba negavus tokio asmens sutikimo, duomenys apie privatų asmens gyvenimą renkami neteisėtai. Asmens atliekama viešo pobūdžio veikla nepaneigia asmens teises į privataus gyvenimo neliečiamumą, o turi įtakos tik šios teisės apimčiai. Byloje nėra nustatyta, kad 2003 m. birželio 13 d. ar 2003 m. birželio 16 d. V. D. savo gyvenamojoje vietoje atliko viešo pobūdžio veikas, susijusias su Vilniaus miesto savivaldybės tarybos nario funkcijomis ar naryste Lietuvos liberalų sąjungoje, taip pat kad buvo priimtas teismo sprendimas leisti rinkti informaciją apie privatų V. D. gyvenimą.

Kokias pagrindais, tvarka ir procedūromis gali būti renkama informacija, t.y. rinkimo teisėtumą be asmens sutikimo, nustato CK 2.23, Baudžiamojo proceso kodekso 5, 145—149, 154, 158—161, Operatyvinės veiklos įstatymo 6, 10, 11, 17, Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsniai.

Žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumas ribojamas tais atvejais, kai žmogaus teisės į privataus gyvenimo slaptumą ir viešo intereso konkurencijos atveju prioritetą teikiama pastarajam interesui. Tai yra tokia situacija, kai konkuruojant dviem įstatymo saugomoms vertybėms viena jų aukojama siekiant išsaugoti kitą – svarbesnę, t.y. kai kitais būdais ir priemonėmis neįmanoma ar sunku gauti duomenų, reikšmingų nusikalstamai veikai užkardyti, nustatyti, tirti ir bylai teisme teisingai išspręsti.

Atliekant operatyvinius ar ikiteisminio tyrimo veiksmus, susijusius su intervencija į privatų žmogaus gyvenimą, įstatymas nustato tam tikrus šių veiksmų reikalavimus, kuriais siekiama mažinti tokio įsikišimo pasekmes. Pavyzdžiui, kratą ar poėmį darantis pareigūnas privalo imtis priemonių, kad nebūtų paskelbtos gyvenančio toje patalpoje asmens ar kitų asmenų privataus gyvenimo aplinkybės, paaiškėjusios darant kratą ar poėmį (149 straipsnio 8 dalis), sunaikinti tuos tyrimui reikšmės neturinčius garso įrašus, kurie nėra bendroje laikmenoje su reikšmingais bylai įrašais (154 straipsnio 6 dalis).

Operatyvinės veiklos įstatymas draudžia perduoti ir atskleisti operatyvinės veiklos metu gautus duomenis apie žmogaus asmeninį ir šeiminiį gyvenimą bei žeminančius garbę ir orumą duomenis (6 straipsnio 7 dalis), išskyrus kai tokie duomenys gali būti perduoti bendradarbiaujant operatyvinės veiklos subjektams arba ši informacija gali būti naudojama kitiems tikslams pagal įstatymo 17 straipsnį.

Baudžiamojo proceso kodekse yra įtvirtinti ir kiti saugikliai, ribojantys galimybę piktnaudžiauti procesinės prievartos ar operatyvinėmis priemonėmis arba naudoti ne pagal paskirtį surinktą informaciją apie žmogaus privatų gyvenimą (pvz., asmeniui, kuriam nežinant buvo taikomos šios priemonės, baigus taikyti tokią priemonę, turi būti apie ją pranešta (161 straipsnio 1 dalis); jei baudžiamasis procesas nutraukiamas, visa apie asmens privatų gyvenimą surinkta informacija turi būti nedelsiant sunaikinta (161 straipsnio 2 dalis).

Vis dėlto Operatyvinės veiklos įstatymo 10 straipsnio 5 punkte dėl slaptos kontrolės nurodomas ne ilgesnis kaip 3 mėnesių terminas, neapibrėžtai parašant, kad "šis laikotarpis gali būti pratęstas", o Baudžiamojo proceso kodekso 154 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė negali trukti ilgiau kaip 6 mėnesius, ir yra galimybė laikotarpį pratęsti viena kartą 3 mėnesiams. Tokia spraga Operatyvinės veiklos įstatyme gali būti vertintina kaip prieštaraujanti asmens teisės į privatų gyvenimą ribojimo proporcingumui, t.y. operatyvinės veiklos priemonės turėtų būti taikomos tik tokiais atvejais, kai yra motyvuotas pagrindas teigti, jog pasirinktos priemonės leis pasiekti būtiną tikslą, nesant kitoms alternatyvioms priemonėms, mažiau ribojančioms asmens teisę į privatų gyvenimą.

Ir apskritai galima daryti išvadą, kad dabar galiojančią 2003 metų gegužės 20 d. įstatymo redakciją reikėtų koreguoti, taip siekiant išvengti "užkoduotų" prielaidų asmens teisių pažeidimams. Kaip vienas galimų neproporcingų operatyvinių veiksmų pavyzdys gali būti Vadovybės apsaugos departamento pareigūnų 2003 m. vasarį vykdytas duomenų rinkimas apie "Dviračio žynių" ir "Dviračio televizijos" kūrėjus A.V. ir H.M. Jie sužinojo, kad Vadovybės apsaugos departamentas pradėjo rinkti apie juos ir jų artimuosius duomenimis. Remdamasis Operatyvinės veiklos įstatymo 6 straipsnio 9 dalimi, asmuo, manantis, kad operatyvinės veiklos

subjektų veiksmai pažeidė jo teises ir laisves, gali šiuos veiksmus apskusti operatyvinės veiklos subjekto vadovui, prokurorui ar teismui.

Savo pažeistoms teisėms apginti A.V. ir H.M. pasirinko pirmąjį variantą. Atlikus tarnybinių patikrinimą, nustatyta, kad per Vidaus reikalų ministerijos centrinę duomenų bazę ir "Sodros" duomenų bazę buvo nepagrįstai patikrinti A.V. ir H.M. asmens duomenys. Tačiau nenustatyta, kad šią informaciją rinkęs VAD pareigūnas G.Š. tai darė kieno nors užsakymu ar kad duomenys buvo kam nors perduoti. Teigiama, kad duomenys buvo renkami tam, kad iškilus reikalui, pareigūnai galėtų susiekti su A.V. ir H.M., kurių komandos nuolat filmuoja šalia Vyriausybės ar Seimo rūmų. Po patikrinimo G.Š. buvo pažemintas pareigomis, jo skyriaus viršininkui už nepakankamą kontrolę paskirta drausminė nuobauda, o visi operatyvinio skyriaus darbuotojai, kurie naudojami duomenų baze, turės pereiti neeilinę atestaciją. Surinktą informaciją buvo nutarta sunaikinti. Paaiškėjus informacijos rinkimo faktui, dar kartą teko įsitikinti Vidaus reikalų ministerijos informacijos duomenų sistemos pažeidžiamumu.

Išanalizavus pagrindines Baudžiamojo proceso kodekso, Operatyvinės veiklos, Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymų nuostatas dėl privatas žmogaus gyvenimo apsaugos, galima daryti išvadą, kad šios informacijos rinkimas privalo būti pagrįstas teisėtu ir proporcingu visuomenės interesu, kai būtina užtikrinti žmogaus teises ir laisves, visuomenės rimtį ir saugumą, asmenų apsaugą nuo nusikalstamo poveikio, valstybės interesų gynybą, be to, vykdyti nusikalstamų veikų prevenciją, tyrimą, nustatymą ar baudžiamąjį persekiojimą.

Informaciją apie privatų asmens gyvenimą gali rinkti tik operatyvinės veiklos subjektai ir ikiteisminio tyrimo pareigūnai, atliekantys nusikaltimų prevencijos (užkardymo) ir baudžiamojo persekiojimo funkcijas. 2008 metų lapkritį Valstybės saugumo departamento tyrėjai pradėjo tirti, ar karjerą policijoje baigęs V.P. nesivertė anksčiau jam, kaip kriminalistui, įprasta, bet dabar jau nebeprisilausančia veikla – duomenų apie privačių asmenų gyvenimą rinkimu.

Teismo sprendimu sankcionuotas informacijos apie privatų žmogaus gyvenimą rinkimas gali pasireikšti įvairiais operatyviniais ir procesiniais veiksmais: asmens ar jo transporto priemonės slapto sekimu; asmens ar patalpų krata; daiktų ar dokumentų, pašto siuntų poėmiu; slapto patekimu į asmens gyvenamąsias ir negyvenamąsias patalpas, transporto priemones bei jų apžiūra; elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrole, jos fiksavimu ir kaupimu; medžiagų, žaliavų ir produkcijos pavyzdžių bei kitų objektų paėmimu tirti neskelbiant apie jų paėmimą. Tačiau pareigūnams draudžiama provokuoti asmenis ar kurti naujas nusikalstamas situacijas.

Baudžiamojo proceso kodekso 154 straipsnis numato, kad neatidėliotinais atvejais, kai yra kilęs pavojus žmogaus gyvybei, sveikatai, nuosavybei, visuomenės ar valstybės saugumui, operatyviniai ir procesiniai veiksmai renkant konfidencialią informaciją gali būti atliekami ir

prokuroro nutarimu, tik tokiu atveju ne vėliau kaip per tris dienas nuo tokių veiksmų pradžios turi būti gautas ikiteisminio tyrimo teisėjo sutikimas. Pagal Operatyvinės veiklos įstatymo 10 straipsnio 2 dalį šis terminas yra 24 valandos, kai turi būti pateikiamas teikimas teisėjui sankcionuoti prokuroro nutarimu atliekamus operatyvinius veiksmus. Jeigu toks sutikimas negaunamas, operatyviniai ar procesiniai veiksmai turi būti nutraukti, o jų metu gauta informacija nedelsiant sunaikinta. Taip pat kratos ar poėmio metu paimti daiktai ir dokumentai turi būti gražinami asmenims, iš kurių jie paimti, o kratos ir poėmio rezultatais negali būti remiamasi kaip įtariamojo ar kaltinamojo kaltumą pagrindžiančiais duomenimis. Vykdydami slaptus operatyvinius veiksmus, pareigūnai kartu privalo užtikrinti, kad jų surinkta informacija būtų naudojama tik pagal paskirtį, pvz., užkardyti rengiamas, iširti daromos ar padarytas korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas.

Vadinasi, nesant teisinio pagrindo kištis į žmogaus privatų gyvenimą, nors ir yra gautas kito asmens sutikimas, neleistina. Todėl nesuprantama, kodėl nėra užkertamas kelias privačioms bendrovėms pažeisti konstitucines nuostatas, kai jos skelbiasi teikiančios detektyvų paslaugas. Tokių įstaigų vykdomas žmonių sekimas yra nelegali veikla, nes nėra reglamentuota asmens ir turto sauga tokiomis priemonėmis.

3.3.1. Asmens privatumo pažeidimai elektroninių ryšių srityje

Sparčiai vystantis technologijoms, ypač svarbūs tampa duomenys apie ryšių įvykius, o kartu aktuali pasidaro ir privataus gyvenimo apsauga elektroninių ryšių srityje. Todėl savalaikė atrodo Direktyvos⁴⁹ nuostata, įpareigojanti elektroninių ryšių operatoriusir paslaugų teikėjus apsaugoti asmens privatumą, o tai įmanoma padaryti tik esant saugioms elektroninių ryšių paslaugoms. Direktyvos teiginiai jos priešininkų tiesmukiškai buvo vadinami tinkama sąlyga legalizuoti Lietuvos gyventojų sekimą, kaip pavyzdį minint Švediją, kurios parlamentas 2008 m. birželį priėmė nuo 2009 m. sausio 1 d. įsigaliosiantį įstatymą, pagal kurį Nacionalinė gynybos radijo įstaiga šalies saugumo sumetimais turės teisę be teismo leidimo (kas svarbu) stebėti susirašinėjimą internetu ir klausytis tarptautinių pokalbių telefonu.

---

⁴⁹ 2006 m. kovo 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/24/EB dėl duomenų, generuojamų arba tvarkomų teikiant viešai prieinamas elektroninių ryšių paslaugas arba viešuosius ryšių tinklus, saugojimo ir iš dalies keičianti Direktyvą 2002/58/EB (OL 2006 L 105. P.54).

Nuo 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvoje įsigaliojo Elektroninių ryšių įstatymas, pakeitęs buvusį Telekomunikacijų įstatymą.⁵⁰ Telekomunikacijų įstatymas šio darbo problemų aspektu nagrinėjamas dėl jo normų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, mat dar 2002 metais Konstitucinis Teismas išvelgė pavojų Konstitucijos 22 straipsnio nuostatai, kai sudaromos sąlygos be motyvuoto teismo sprendimo įsiterpti į žmogaus privatų gyvenimą, nes yra įteisinta telekomunikacijų operatorių pareiga fiksuoti visus telekomunikacijų įvykius ir jų dalyvius daugiau negu reikia telekomunikacijų operatorių ūkinei veiklai užtikrinti.⁵¹ Lygiai taip pat prieštaraujanti Konstitucijos 22 straipsniui Konstitucinis Teismas pripažino ir to paties įstatymo nuostatą dėl informacijos teikimo tvarkos operatyvinės veiklos subjektams. Tokių veiksmų reglamentavimą pavedus Vyriausybei, turinčiai įgaliojimus nustatyti teiktinos informacijos apie privatų asmens gyvenimą apimtį bei teikimo tvarką, būtų pažeistas ir privataus gyvenimo apsaugos, ir teisinės valstybės konstitucinis principas.⁵²

Lietuvos kriminalinės policijos biuras 2004 metų rugsėjį pradėjo ikiteisminį tyrimą dėl galimų nusikalstamų veikų net pagal tris Baudžiamojo kodekso straipsnius: 166, 167 ir 198 (2) straipsnį, numatantį atsakomybę už neteisėtą disponavimą įrenginiais, kompiuterinėmis programomis, slaptažodžiais, prisijungimo kodais ir kitokiais duomenimis, skirtais nusikaltimams daryti. Tyrimas buvo pradėtas, kad būtų patikrinta informacija apie tai, jog bendrovė „Lietuvos telekomas“ turi techninę ir programinę įrangą, kuria galimai neteisėtai yra renkami ir kaupiami duomenys apie privatų asmenų gyvenimą. Ikiteisminio tyrimo metu nustatyta, kad tirta programinė ir techninė įranga buvo įsigyta ir naudojama teisėtai, siekiant teisėtų tikslų – saugantis ir kovojant su sukčiavimu telekomunikacijų tinkle. Tyrimo metu surinktos informacijos pagrindu taip pat konstatuota, kad dalis duomenų (kurie kartu yra ir asmens duomenys) naudojant šią įrangą buvo kaupiami ir saugojami be teisėto pagrindo, tačiau be kaltės, atsitiktinai, t.y. asmenims, dirbusiems su įranga, neturint tikslo kaupti tokius duomenis ir nenumatant, kad tokie duomenys bus sukaupti. Ikiteisminio tyrimo metu nesurinkta jokių duomenų apie tai, kad informacija, sudaranti asmens duomenis, būtų neteisėtai panaudota. 2004 metų spalį Generalinės prokuratūra priėmė nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą. Kyla klausimas, ar pagrįstas buvo toks prokurorų sprendimas, kai privačios bendrovės neturi teisės taip ginti savo interesus. Nutraukus ikiteisminį tyrimą kreiptasi į Valstybinę duomenų apsaugos inspekciją ir Ryšių reguliavimo tarnybą su prašymu sunaikinti be teisėto pagrindo sukauptus ir saugojamus asmens duomenis ir pagal savo kompetenciją imtis priemonių užtikrinti asmens duomenų, perduodamų bendrame telekomunikacijų sraute, apsaugą telekomunikacijų srityje.

⁵⁰ Telekomunikacijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 56-1548.

⁵¹ Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 93-4000.

⁵² Ten pat.

Lietuvos Respublikai, kaip Europos Sąjungos valstybei narei vykdamą pareigą į nacionalinę teisę perkelti Direktyvą, 2007 m. gruodį Seimo nariai pritarė Elektroninių ryšių įstatymo pataisoms.⁵³ 2007 m. gruodžio 28 d. Respublikos Prezidentas vetavo įstatymo pataisą dėl stacionaraus ir mobiliojo telefono ryšio paslaugas teikiančioms bendrovėms užkraunamos nepagrįstos finansinės naštos, nes reikalaujamas duomenis saugoti savo lėšomis.⁵⁴ Prezidentas pasiūlė nustatyti, kad valstybės lėšomis būtų kompensuojamos išlaidos už įrangą, reikalingą minėtiems duomenims saugoti, kadangi valstybė negali įpareigoti privačių ūkio subjektų rūpintis valstybės saugumu savo lėšomis.

2008 m. sausį Elektroninių ryšių įstatymo pataisos Seime buvo išaldytos, nes nuogąstauta dėl Direktyvos nuostatų sukeliama grėsmė asmens privatumo užtikrinimui: įstatymo nuostata dėl dvylikos mėnesių privalomo duomenų saugojimo viršija minimaliai būtinus Direktyvos nuostatų, kurias privalu perkelti, reikalavimus. Pozityvu tai, kad įstatyme ne tik numatoma, kokie, kaip, kokiais tikslais ir kiek laiko elektroninių ryšių paslaugų teikėjai gali tvarkyti paslaugų gavėjų duomenis, bet ir siekiama užtikrinti, kad tam tikri duomenys būtų prieinami sunkių ir labai sunkių nusikaltimų (kaip jie apibrėžti Baudžiamajame kodekse) tyrimo, atskleidimo ir baudžiamojo persekiojimo tikslais, todėl viešųjų ryšių tinklų ir (ar) viešųjų elektroninių ryšių paslaugų tiekėjai privalės tam tikrą laiką saugoti fizinių ir juridinių asmenų srauto ir vietos nustatymo duomenis, būtinus nustatyti abonentą ar registruotą naudotoją. Be to, telekomunikacijų bendrovės nebegalės interpretuoti ir saugoti papildomų duomenų apie telefono bei interneto ryšio vartotojus. Pagal įstatymo redakcijos 77 straipsnio 1 dalį “visi asmenys, dalyvaujantys keičiantis duomenimis, *Vyriausybės nustatyta tvarka* ir sąlygomis imasi būtinų priemonių duomenų saugumui užtikrinti“. Klausimas, ar yra tokia tvarka, o jei jos nėra, ar taip nesudaromos prielaidos pažeisti asmenų, apie kuriuos perduodama informacija, teisę į privatų gyvenimą? Tiriant sunkius ir labai sunkius nusikaltimus arba baudžiamojo persekiojimo metu šie duomenys kompetentingoms institucijoms padės identifikuoti įtariamą abonentą ar registruotą elektroninių ryšių paslaugų naudotoją, nustatyti ryšio vietą ir laiką. Tai palengvins minėtų nusikaltimų tyrimą, padės atskleisti sunkius ir labai sunkius nusikaltimus bei turės prevencinį poveikį. 2007 m. Seimo priimtoje įstatymo redakcijoje buvo numatytas 12 mėnesių nuo ryšio datos duomenų saugojimo laikotarpis. 2008 m.

---

⁵³ Elektroninių ryšių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 46-1723.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas Dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo Lietuvos 1, 3, 7, 12, 34, 77 straipsnių, devintojo skirsnio ir priedo pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo nauju priedu įstatymo gražinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 1-7.

lapkričio 15 d. Seimo priimtoje naujoje įstatymo redakcijoje (77 straipsnio 2 dalis) numatytas minimalus duomenų saugojimo laikotarpis – 6 mėnesiai.

Svarbu paminėti, kad priėmus Elektroninių ryšių įstatymo pataisas, kai Direktyvos nuostatos yra perkeltos į nacionalinę teisę, atsirado realus pagrindas apsaugoti asmens laisves ir teises elektroninėje erdvėje.

Galimo žmogaus teisių pažeidimo kontekste nagrinėsime mobiliojo ryšio "Locator" paslaugą. Šios paslaugos problemišumą įrodo ir baudžiamoji byla, 2008 m. rugsėjį išnagrinėta Vilniaus miesto antrajame apylinkės teisme.⁵⁵

Norint pasinaudoti paieškos paslauga, būtina gauti mobiliojo ryšio abonento leidimą: vadinasi, asmuo ne tik gali sužinoti, kad yra duotas jo sutikimas, bet ir gali bet kada atsisakyti sekamojo vaidmens. Ar neatsiranda galimybė užsisakius paslaugą sekti ne vien davusį sutikimą asmenį, be to, ir sekimo tikslas gali būti neadekvatus? Kas turėtų prižiūrėti, kad paslauga nesinaudotų asmenys nusikalstamais kėslais? Kaip matyti iš bylos aplinkybių, įmanoma tokį leidimą gauti suinteresuotam asmeniui apeinant patį abonentą, t.y. neteisėtais veiksmais.

2008 gegužę buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl vilniečio A.G. veiksmų po skyrybų susigrąžinti buvusią žmoną. Jis, pasinaudodamas vis labiau populiarėjančia mobiliojo ryšio stebėjimo paslauga, iš pradžių slapta sekė buvusią žmoną, o vėliau – ir jos draugą. Teismas baudžiamuoju įsakymu buvo skyręs piniginę baudą, tačiau vyriškis nesutiko su įsakyme išdėstytomis aplinkybėmis ir paprašė jo bylą nagrinėti teisiama jame posėdyje.

A.G., 2006 metų lapkritį, pasinaudodamas UAB "Mobilųjų sprendimų centras" teikiama paslauga "Locator", neteisėtai, be R.L. sutikimo ir jai nežinant, iš R.L. naudojamo telefono į savo mobiliojo ryšio telefoną išsiuntė trumpąjį pranešimą paslaugos "Locator" nurodytu numeriu ir iš paslaugos "Locator" teikėjo gavo patvirtinimą, suteikiantį teisę sekti nurodytą mobiliojo ryšio telefono abonentą. Taip suaktyvinęs R.L. naudoto abonento telefono buvimo vietos nustatymo paslaugą, A.G. rinko informaciją apie privatų R.L. gyvenimą, t.y. pasinaudodamas paslauga "Locator" susekė R.L. buvimo vietą, į kurią atvykęs sužinojo jos privataus gyvenimo aplinkybes (pvz., tai, kad ji susitiko su J.T.). Tęsdamas nusikalstamą veiką, A.G. tarp dviejų jam priklausančių mobiliojo ryšio telefonų suaktyvino telefono buvimo vietos nustatymo paslaugą "Locator" ir jam priklausančią telefoną "Nokia" kartu su SIM kortele neteisėtai, J.T. nežinant, pritvirtino prie J.T. automobilio buferio. Tokiais veiksmais A.G. nustatė R.L. ir J.T. buvimo vietą, į kurią atvykęs sužinojo šių asmenų privataus gyvenimo aplinkybes, t.y. kad jie susitiko.

---

⁵⁵ Vilniaus 2-ojo apylinkės teismo 2008 m. rugsėjo 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje R.L. prieš A.G., Nr. 1-346-369/2008.

Išnagrinėjus bylą, A.G. buvo nuteistas laisvės apribojimu, bet jis padavė apeliacinį skundą. Vilniaus apygardos teismas paliko galioti apylinkės teismo nutartį.

3.3.2. Teisės į privatumą pažeidimai vykdant vaizdo stebėjimą

Vaizdo kamerų montavimas viešose vietose turi būti vykdomas tam tikromis sąlygomis, kad nebūtų sukurtos sąlygos pažeisti privataus gyvenimo neliečiamumą, todėl pirmiausia bet koks privatumo ribojimas turi būti pagrįdžiamas įstatymu.

Šios srities reguliavimas ypač svarbus, turint omeny 2003 m. bylą Peck prieš Didžiąją Britaniją. Europos Žmogaus Teisių Teismas nusprendė, kad vaizdo stebėjimo priemonėmis gautos videomedžiagos paviškinimas pažeidė asmens privatumo teises, nors ieškovo akys ir buvo uždengtos juoda juoste. Pasak Teismo, nepaisant šios priemonės, asmuo vis tiek buvo atpažintas daugelio žmonių.

Kitas pavyzdys – 2005 m. LTV laidoje “Keliai. Mašinos. Žmonės” buvo parodytas reportažas apie vienoje Vilniaus miesto sankryžų savivaldybės iniciatyva slaptai įrengtą vaizdo stebėjimo kamerą, fiksuojančią vairuotojus, važiuojančius degant raudonam šviesoforo signalui. Savivaldybė, savavališkai naudodama šią kamerą ir kaupdama jos užfiksuotą informaciją, pažeidė asmenų privatumą.

2007 metais Seimo kontrolierių įstaiga gavo skundą dėl vaizdo stebėjimo kamerų naudojimo Šiaulių policijos komisariato areštinėje, nes į kameros apžvalgos lauką pateko ir sanitariniai mazgai. Išanalizavęs galiojančius teisės aktus, Seimo kontrolierius konstatavo, kad nėra numatyta prielaidų vaizdo kameras įtaisyti areštinės kameroje, mat teisės aktuose nurodomas tik išorinis langų ir durų stebėjimas. Taigi įrengiant vaizdo stebėjimą kameroje, kurios yra jose laikomų asmenų gyvenamoji patalpa, varžoma jų teisė į privatumą. Nuo 2008 m. sausio 16 d. vaizdo stebėjimo kameros buvo išmontuotos, taip užkertant kelią privatumo pažeidimui.

Kad būtų išvengta panašių situacijų, planuojamo vaizdo stebėjimo tikslas bei priemonės turi būti teisėti. Be to, vaizdo kamerų naudojimo efektyvumas turėtų būti tiesiogiai įrodomas nusikalstamų veikų tyrimo duomenimis. Ar tokio stebėjimo kontekste yra užtikrinama individo teisė į privatumą, kai policijos pareigūnai neviešam patruliavimui naudoja skiriamaisiais ženklais nepažymėtus automobilius, kuriais važiuodami paskui eismo taisyklių pažeidėjus visus duomenis apie galimą nusižengimą fiksuoja vaizdo įrašymo kamera?⁵⁶ 2007 metais atliktos sociologinės apklausos apie saugumą Vilniuje duomenimis, 35 proc. apklaustųjų įsitikinę, kad įrengiant vaizdo

---

⁵⁶ Kalesnykas, R., Mečkauskas, V. Vaizdo stebėjimo kamerų panaudojimas užtikrinant visuomenės saugumą: teisiniai ir organizaciniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2002. Nr. 36 (28). P. 62.

kameras policija kišasi į jų privatų gyvenimą, 55 proc. tvirtina, kad viešojo vietoje nėra ko tikėtis privatumo.⁵⁷

Policijos įrengtų kamerų įrašai naudojami tik pažeidimams ir nusikaltimams nustatyti. Kitur jie nėra viešinami. Vilniuje vaizdo kameros pasirodė 2002 metais. 2003 m. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija nurodė Vilniaus m. VPK informuoti asmenis apie vykdomą vaizdo stebėjimą, stebėjimo vietose įrengiant informacines lenteles. Dabar įvairiose miesto vietose veikia 95 kameros, taip pat yra sumontuota 16 kamerų muliažų. Daugiausia kamerų yra senamiestyje, taip pat prie geležinkelio ir autobusų stočių, Kirtimuose įsikūrusiame romų tabore, kai kuriose požeminėse perėjose.

Didžiausias kamerų efektas buvo stebimas pirmaisiais antraisiais metais. Teigiama, kad tuomet nusikalstamumas ir viešosios tvarkos pažeidimų skaičius stebimose vietose sumažėjo maždaug 40 proc. Pareigūnai pastebėjo tendenciją, kad nusikaltimų padaugėjo tuose rajonuose, kurie ribojasi su stebimomis teritorijomis. Policijos duomenimis, dažniausiai vaizdo stebėjimo kameromis nustatomi Kelių eismo taisyklių pažeidimai ir eismo įvykiai, alkoholio gėrimas viešose vietose, gulintys neblaivūs asmenys, viešosios tvarkos pažeidimai. Be to, kameros padeda užfiksuoti nelegalią prekybą gatvėje, vagystes, prekybą narkotikais ar vartojimą, pastebėti ieškomus asmenis.

2006 metais daugiausia nusikaltimų užfiksuota vasaros mėnesiais, mažiausiai – rudenį. 2007 metais – priešingai, daugiausia nusikaltimų kameros užfiksavo metų pradžioje. Per 2005 metus vaizdo stebėjimo kameros Vilniuje užfiksavo 1819 teisės pažeidimų ir padėjo nustatyti 2472 pažeidėjus. 2006-aisiais šie skaičiai buvo atitinkamai 2572 ir 3130, 2007 metais – 2509 ir 3057, per septynis 2008 m. mėnesius buvo užfiksuoti 1096 teisės pažeidimai⁵⁸.

Šiuo aspektu galima aptarti bylą pagal ieškovės J.B. ieškinį atsakovui viešajai įstaigai „Humana people to people Baltic“ dėl atleidimo iš darbo⁵⁹. Ginčytasi dėl vaizdo įrašo kaip įrodymo byloje. Teisėjai vaizdo kameros įrengimą viešojo vietoje – parduotuvės prekybos salėje traktavo kaip teisėtą priemonę užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, t.y. kaip priemonę, proporcingą siekiamam tikslui. Kitas privatumo apsaugos aspektu įdomus momentas yra tai, kad teismas ieškovės darbą apibūdino kaip viešo pobūdžio veiklą, todėl, teismo nuomone, ji negalėjo reikalauti užtikrinti jai privatumą darbo vietoje, mat „ieškovė darbo vietoje padarė

---

⁵⁷ *Sostinė*, 2008 m. vasario 5 d.

⁵⁸ Policijos departamento informacija.

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje J.B. prieš VšĮ „Humana people to people Baltic“ (pranešėja T.Staugaitienė), Nr. 3K-3-289/2004, kategorija 94.3.

administracinės teisės pažeidimą, jos elgesys darbo vietoje buvo nesąžiningas, net neteisėtas, todėl ieškovė negali gintis teisės į privatumą pažeidimu”.⁶⁰

3.3.3. Privatumo apsauga darbo metu

2004 metais išnagrinėtoje byloje teismas pasisakė ir dėl privataus gyvenimo srities teritorijos požiūriu – tai yra asmens gyvenamoji patalpa, taip pat patalpos, kurias asmuo naudoja savo ūkinei komercinei ar profesinei veiklai. Buvo konstatuota, kad byla nagrinėję teismai pagrįstai pripažino, kad vieša darbo vieta nėra privati asmens sfera. Pardavėjas negali reikalauti, kad jam būtų užtikrintas privatumas jo darbo vietoje – prekybos salėje, todėl pardavimo salės, kartu ir pardavėjo darbo, stebėjimas nėra slaptas asmens privataus gyvenimo stebėjimas. Europos Žmogaus Teisių Teismas, nagrinėdamas Niemetz bylą, paaiškino, kad privataus gyvenimo sąvoka neapsiriboja privačia aplinka, ji gali apimti ir profesinį gyvenimą: "galima namuose atlikti veiklą, susijusią su profesija ar komercija, ir savo kontoroje ar komercinėje patalpoje verstis asmeninio pobūdžio veikla".

Ar išliko ryški takoskyra tarp darbo vietos ir privačios, t.y. namų, aplinkos, kai pasitelkus technologijas dirbama ir privačioje erdvėje? Darbo santykiai savo prigimtimi apskritai yra sutartiniai, todėl dėl privatumo apimties darbuotojai turi turėti galimybę susitarti, ypač esant užtektinai teisinių priemonių. Europos Tarybos nuomone, darbuotojai gali teisėtai tikėtis privatumo darbo vietoje, tačiau darbdaviui suteikus tinkamą informaciją darbuotojui, pastarojo teisėti lūkesčiai dėl privatumo gali būti sumažinti.

2006 metais Žmogaus teisių stebėjimo instituto atlikto tyrimo metu buvo konstatuota, kad Lietuvoje nuolat daugėja įmonių, kurios automatiškai seka darbuotojų elektroninį paštą⁶¹. Žmogaus teisių specialistų manymu, tai, kad darbuotojas naudojasi darbdavio suteiktomis darbo priemonėmis ir įranga, nepanaikina jo teisės turėti privatų gyvenimą. Vadinasi, darbdaviui siekiant apsaugoti savo interesus, apsisaugant nuo žalos, kurią gali sukelti darbuotojas savo veiksmais, o darbuotojui tikintis tiek pagarbos privatumui, tiek tinkamos asmens duomenų apsaugos, būtina rasti optimalų tarpusavio santykių variantą, kad būtų išvengta galimo teisių pažeidimo.

Remiantis Direktyvos dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, galima daryti išvadas apie įmonės vadovybės galimybę stebėti darbuotojų elektroninę darbo vietą remiantis vidaus darbo tvarkos taisyklėmis. Elektroninės darbo vietos

---

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Žmogaus teisių stebėjimo institutas [interaktyvus] . Pranešimai spaudai [žiūrėta 2008-04-02] Prieiga per internetą: <http://www.hrmi.lt>.

kontrolė įmanoma tik tada, kai kitomis mažiau privatumą ribojančiomis priemonėmis neįmanoma pasiekti visų pirma teisėto, aiškiai apibrėžto ir racionaliai paaiškinamo darbdavio tikslo. Vadinasi, siekiant konkretaus tikslo elektroninės darbo vietos kontrolės metu surinkta informacija turi būti adekvati, skirta tam tikram tikslui ir neperteklinė.

Tokiems veiksams darbo vietoje vykdyti būtinas išankstinis darbuotojo sutikimas, detaliam išvardijus, ar leidžiama asmeniniais tikslais naudoti, pvz., darbdavio elektroninį paštą ar naršyti internete. Be to, darbuotojas turi turėti galimybę įvertinti darbdavio veiksmus, taip įgyjant teisę apsiginti nuo darbdavio pažeidimų, o darbdavys – prisiimti atsakomybę už surinktų duomenų saugumą. Kaip tada vertintini “Sodros” vadovybės veiksmai, kai 2008 metų spalį darbuotojams buvo blokuotas prieėjimas prie “Delfi” interneto svetainės?⁶² “Sodros” atstovų teigimu, gavus nusiskundimų dėl techninių trukdžių pateikti pranešimus elektroniniu būdu, informacinės sistemos specialistai ėmėsi laikinų priemonių palengvinti tokių pranešimų teikimą, todėl laikinai buvo padidintas apribotos prieigos internetinių svetainių skaičius, tarp jų ir pakliuvo portalas “Delfi.lt”.

Jei įmonė nori klausytis ar įrašyti darbuotojo telefono pokalbius, ji privalo iš anksto gauti tokio asmens sutikimą. Priešingu atveju darbdavys pažeidžia Administracinių teisės pažeidimų kodeksą, kuriuo remiantis už neteisėtą asmens duomenų tvarkymą arba už duomenų subjekto – darbuotojo – teisių pažeidimą įmonės vadovas gali būti nubaustas pinigine bauda.

Darbuotojų privataus gyvenimo neliečiamumą padėtų užtikrinti jiems suteikiamos dvi elektroninio pašto dėžutės: viena stebima, skirta darbo reikalams, kita nestebima – asmeniniams tikslams. Ekspertų nuomone, Lietuvoje nėra pakankamo įstatymiško reglamentavimo, kaip įmonė turi elgtis su darbuotojų duomenimis, t.y. bendrų Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo nuostatų neužtenka. Net išpėjusi darbuotoją įmonė privalo surinkti tik tiek duomenų, kiek būtina užsibrėžtam tikslui įgyvendinti, iš anksto numatyti, kada jie bus sunaikinti. Įstatymuose numatyta, kad darbuotojai turi teisę susipažinti, kokius duomenis apie juos yra surinkęs darbdavys, bei pareikalauti sunaikinti neteisėtai surinktus. Kitu atveju yra galimybė darbdavį apskusti Valstybinei duomenų apsaugos inspekcijai.

Europos Žmogaus Teisių Teisme Jungtinės Karalystės gyventoja yra įrodžiusi, kad darbdavys, kuris neįspėjęs klausėsi jos asmeninių pokalbių darbo telefonu, pažeidė jos teises pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį.

Siekiant išvengti aptartų situacijų, kai įstatymu nėra reglamentuoti tokie atvejai ir sudaromos sąlygos pažeisti asmens teises, 2007 m. rugsėjo 11 d. buvo pateiktas Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymo projektas Nr.XP-1350(2) ES. Teisingumo

---

⁶² “Sodros” darbuotojams užblokavo “Delfi” [interaktyvus]. Prieiga per internetą: www.delfi.t/archive/artice.php?id=18917584.

ministerijos nuomone, įstatymo, įsigaliosiančio 2009 m. sausio 1 d., pakeitimai, susiję su asmens kodo naudojimu, padės užtikrinti, kad asmens kodas nebūtų naudojamas per plačiai, kas kelia grėsmę duomenų subjektų teisei į privataus gyvenimo neliečiamumą. Be to, atsižvelgiant į vis labiau plintantį asmens duomenų tvarkymą vaizdo stebėjimo priemonėmis bei siekiant, kad šių priemonių naudojimas nepažeistų duomenų subjektų teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą, įtvirtinamos nuostatos dėl vaizdo duomenų tvarkymo.

2007 metais atlikus asmens duomenų tvarkymo teisėtumo patikrinimus prekybos centruose⁶³ buvo konstatuota, kad visuose prekybos centruose tvarkomi pertekliniai asmens duomenys – į kamerų stebėjimo lauką pateko prekybos centrams nepriklausančios teritorijos bei kitų ūkio subjektų nuomojamos patalpos bei bankomatai. Dviejuose prekybos centruose vagysčių prevencijos tikslais renkami ir tvarkomi pertekliniai asmens duomenys – rvaizdo stebėjimo postuose vagysčių prevencijos tikslu rastos iškabintos asmenų, sulaikytų už vagystes parduotuvėje, nuotraukos su šalia nurodytais vardais ir pavardėmis, taip pat asmens tapatybės dokumentų, darbo, mokinio prekybos centrų buvo tvarkomi pertekliniai asmens vaizdo duomenys. Be to, duomenų subjektams nepateikiama informacija apie vaizdo stebėjimo tikslus ir toki stebėjimą vykdančią duomenų valdytoją arba duomenų subjektams nepateikiama informacija apie vykdomą vaizdo stebėjimą prieš jiems patenkant į vaizdo stebėjimo kamerų lauką. Trijuose prekybos centruose nebuvo užtikrintas tinkamas asmens duomenų saugojimas. Nebuvo nustatytas asmens vaizdo duomenų saugojimo terminas ir (ar) vaizdo duomenys buvo saugomi ilgiau, negu to reikalauja duomenų tvarkymo tikslai. Trys prekybos centrai neįgyvendino tinkamų duomenų saugumo priemonių: nereglamentuotas arba reglamentuotas netinkamai asmens vaizdo duomenų tvarkymas; neužtikrintas asmens duomenų saugumas; neįgyvendintos tinkamos techninės duomenų saugumo priemonės; neparinkti tinkami duomenų tvarkytojai ir jie tinkamai neįgaloti tvarkyti asmens vaizdo duomenis.

Taigi naujoje Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo redakcijoje skirsnio "Vaizdo stebėjimas" 16 straipsnyje buvo numatyta, kad "vaizdo stebėjimas gali būti vykdomas siekiant užtikrinti visuomenės saugumą, viešąją tvarką, apginti asmenų teises ir laisves, tačiau tik tais atvejais, kai kitais būdais ar priemonėmis to padaryti neįmanoma ar pernelyg sudėtinga ir jei duomenų subjekto interesai nėra svarbesni".

Atsižvelgiant į Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 95/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo 29 straipsnio darbo grupės parengtoje Nuomonės 7 skyriaus E) "Dėl asmens duomenų tvarkymo vaizdo stebėjimo

---

⁶³ VDAI parengė 2007 m. atliktų asmens vaizdo duomenų tvarkymo patikrinimą keturiuose didžiuosiuose prekybos centruose apibendrinimą [interaktyvus]. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija [žiūrėta 2008-10-15]. Prieiga per internetą: <http://www.ada.lt>.

priemonėmis (WP 89)" skirsnį, kuriame sakoma, kad "...apsaugos būdai turėtų įgyvendinti principą, kuris kelių šalių vidaus įstatymuose nurodomas kaip asmens duomenų naudojimo nuosaikumo principas, kurio tikslas yra neleisti duomenų tvarkymo arba kiek yra įmanoma jį riboti. Šis principas turi būti įgyvendinamas visuose sektoriuose, atsižvelgiant į tai, kad daugelį tikslų galima pasiekti ir nenaudojant asmens duomenų arba naudojant anoniminius duomenis..."

Vaizdo stebėjimas turi būti neišvengiamai būtinas, nes priešingu atveju teisės norma suponuotų vaizdo stebėjimą nurodytais tikslais nepaisant pagrindinių asmens duomenų apsaugos principų – būtinumo ir proporcingumo. Būtų nepagrįstai išplėsta vaizdo stebėjimo vykdymo sritis bei iškiltų grėsmė asmens privataus gyvenimo neliečiamumui. Be to, vaizdo stebėjimas pats savaime neužtikrina visuomenės saugumo ar viešosios tvarkos, o daugiau veikia kaip prevencinė priemonė ir padeda tiriant nusikalstamas veikas. Remdamasis aukščiau išsakytais argumentais, Seimo Žmogaus teisių komitetas teikiamose išvadose 16 straipsnį pakoregavo taip, kad: "Vaizdo stebėjimas gali būti vykdomas siekiant užtikrinti visuomenės saugumą, viešąją tvarką, apginti asmenų gyvybę, sveikatą, turtą ir kitas asmenų teises ir laisves, tačiau tik tais atvejais, kai kiti būdai ar priemonės yra nepakankamos ir (arba) netinkamos siekiant išvardintų tikslų ir jeigu duomenų subjekto interesai nėra svarbesni".

Įstatymo projekte 17 straipsnis apie vaizdo stebėjimą darbo vietoje skambėjo taip:

"1. Vaizdo stebėjimas darbo vietoje gali būti vykdomas tik išimtiniais atvejais, kai dėl darbo specifikos būtina užtikrinti asmenų ar turto saugumą ir kai kitais būdais ar priemonėmis to padaryti neįmanoma ar pernelyg sudėtinga. 2. Draudžiama vykdyti vaizdo stebėjimą siekiant kontroliuoti dirbančio asmens darbo kokybę ir (ar) apimtį".

Seimo komitetas pasiūlė tokią formuluotę, kad "vaizdo stebėjimas darbo vietoje gali būti vykdomas, kai dėl darbo specifikos būtina užtikrinti asmenų, turto ar visuomenės ar valstybės saugumą ir kitais atvejais, kai kiti būdai ar priemonės yra nepakankamos ir (arba) netinkamos siekiant išvardintų tikslų". Formulavimas tikslinamas atsižvelgiant į proporcingumo bei tikslingumo reikalavimus. Be to, nebeliko draudimo vykdyti vaizdo stebėjimą, siekiant kontroliuoti dirbančio asmens darbo kokybę ir (ar) apimtį. Tokios pat pozicijos laikėsi ir Lietuvos laisvosios rinkos institutas, taip pat 2007 m. rugsėjo 18 d. pateikęs siūlymus dėl įstatymo projekto 17 straipsnio. Instituto nuomone, projekto rengėjų siūlymas atriboti dvi situacijas, kai yra leidžiama vykdyti vaizdo stebėjimą darbo vietoje siekiant užtikrinti asmenų ar turto saugumą, tačiau yra draudžiama vykdyti vaizdo stebėjimą siekiant kontroliuoti dirbančio asmens darbo kokybę ir (ar) apimtį, nėra tinkamas, nes darbo kokybė ir (ar) apimtys reiškia ir darbuotojui patikėtų gamybos priemonių efektyvų arba neracionalų naudojimą, turtinių vertybių (gamybos produkto) kūrimą, darbo saugos taisyklių laikymąsi ar pažeidimus, galinčius sąlygoti gamybos priemonių sugadinimą ar asmenų sužalojimą, paties darbuotojo susižalojimą.

Vadinasi, įrašius tokią nuostatą nebūtų įmanoma aiškiai atskirti, kada vaizdo stebėjimas vykdomas siekiant užtikrinti asmenų ir turto saugumą, o kada – kontroliuoti darbo kokybę ir (ar) apimtis. Net ir tais atvejais, kai darbinė veikla yra tiesiogiai susijusi su materialinėmis vertybėmis ar turto ir asmenų apsauga, situaciją galima būtų interpretuoti nevienareikšmiškai, tad susidarytų sąlygos kilti ginčams tarp vaizdo stebėjimo veiksmus atliekančių duomenų valdytojų ir kontroliuojančios institucijos.

Svarbu, kad tvarkant vaizdo duomenis būtų nurodytas vaizdo stebėjimo tikslas, vaizdo duomenų saugojimo terminas, priėjimo prie tvarkomų vaizdo duomenų sąlygos, šių duomenų naikinimo sąlygos ir tvarka bei nustatyti kiti reikalavimai teisėtam vaizdo duomenų tvarkymui. Vaizdo stebėjimo priemonės įrengiamos atsižvelgus į nustatytą vaizdo stebėjimo tikslą, kad vaizdo stebėjimas būtų vykdomas ne didesnėje patalpos ar teritorijos dalyje, nei tai yra būtina ir kartu būtų renkama ne daugiau vaizdo duomenų, nei tai yra būtina. Taip pat draudžiama įrengti ir eksploatuoti įrengtas vaizdo stebėjimo priemones, kad į jų stebėjimo lauką patektų gyvenamoji patalpa ir (ar) jai priklausanti privati teritorija ar įėjima s į ją, išskyrus Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytus atvejus. Svarbu, kad neleistina vykdyti vaizdo stebėjimą patalpose, kuriose duomenų subjektas pagrįstai tikisi absoliučios privatumo apsaugos ir kur toks stebėjimas žemintų žmogaus orumą (pvz., tualetuose, persirengimo kambariuose ir pan.).

Vis dėlto įstatyme nedetalizuota, pvz., kas turi teisę patekti į patalpą, kurioje yra monitoriai, transliuojantys vaizdo kamerų filmuojamus vaizdus, arba į patalpą, kurioje yra saugomi vaizdo įrašai, kas turi teisę tuos įrašus žiūrėti. Šie klausimai paliekami kiekvieno duomenų valdytojo nuožiūrai: 30 įstatymo straipsnyje, apibrėžiant duomenų saugumą, rašoma, kad “duomenų valdytojas ir duomenų tvarkytojas privalo įgyvendinti tinkamas organizacines ir technines priemones, skirtas apsaugoti asmens duomenims nuo atsitiktinio ar neteisėto sunaikinimo, pakeitimo, atskleidimo, taip pat nuo bet kokio kito neteisėto tvarkymo”⁶⁴. 2007 m. liepą už neteisėtą informacijos apie privatų gyvenimą rinkimą A.S. N. Palangos apylinkės teismas skyrė 50 MGL dydžio – 6500 litų baudą.⁶⁵ Ikiteisminis tyrimas dėl A.N. veiksmų buvo pradėtas 2007 metų kovą, kai jo sugyventinės duktė dušo lubose aptiko įrengtą vaizdo kamerą. Vėliau ji patėvio kompiuteryje išvydo įrašytą vaizdą, kaip ji duše maudosi nuoga. Mergaitės motinos pranešimą pradėjusi tirti policija nustatė, kad A.N. mergaitę filmavo nuo 2006 metų spalio. Palangiškis pareigūnams aiškino vaizdo kamerą norėjęs įrengti lauke prie namo durų. Bet laido užtekę tik iki dušo kabinos, tad darbai sustojė. Tuomet jis nusprendęs kamerą laikinai įrengti duše, kad filmuodamas besimaudančius jis galėtų nureguliuoti ryškumą. Tokius vyro parodymus

⁶⁴ Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 22-804.

⁶⁵ Palangos miesto apylinkės teismo 2007 m. liepos 10 d. nutartis Nr. 1-82-83/2007.

paneigia tai, kad supratęs, jog nepilnametė vaizdo kamerą lubose aptiko, A.S. N. ją perkėlė į buvusio šviestuvo lizdą. Galiausiai savo kaltę pripažinęs A.S. N. nepilnametės atsiprašė.

3.4. Neteisėtas informacijos apie asmens privatą gyvenimą atskleidimas ir panaudojimas (Baudžiamojo kodekso 168 straipsnis)

Pagal Baudžiamojo kodekso 168 straipsnį neteisėtas informacijos apie asmens privatą gyvenimą atskleidimas ar panaudojimas gali būti įvykdomas alternatyviomis veikomis be minimo asmens sutikimo. Tai yra viešas informacijos paskelbimas, pasinaudojimas tokia informacija ar tokios informacijos panaudojimas kitų asmenų labui. Viešas paskelbimas yra tada, kai tam tikra informacija atskleidižiama neapibrėžtam žmonių skaičiui, pvz., per žiniasklaidą.

Taigi privataus gyvenimo neliečiamumo užtikrinimo aspektai neaplenkia ir visuomenės informavimo priemonių. Kai paviešinama informacija apie asmens privatą gyvenimą per žiniasklaidą, gali kilti priešprieša tarp dviejų konstitucinių vertybių – teisės į privatą gyvenimą ir teisės į saviraiškos laisvę. Vadinasi, kiekvienu žinios paskelbimo atveju būtina ieškoti optimalios šių dviejų teisės saugomų vertybių pusiausvyros, atsižvelgiant į konkrečius faktus.⁶⁶

Detaliau neaptarsiu, nes visuomenės informavimo priemonių analizė asmens privatumo aspektu gali būti atskiro darbo tema, tik paminėsiu kelis svarbius momentus, nes “visuomenės informavimo priemonė, supažindindama visuomenę su visuomenei aktualiais klausimais (problema), turi pasverti, ar problema gali būti iškeliamą ir plėtojama neatskleidžiant konkretaus asmens privačių duomenų (atvaizdo, vardo, pavardės, mirties priežasties, kt.)”.⁶⁷

Kitas svarbus momentas, skelbiant privataus pobūdžio informaciją, turi būti realiai suvoktas ir įvardytas socialinis interesas žinoti tam tikro asmens privataus gyvenimo faktus. Teisėto ir pagrįsto visuomenės intereso žinoti tam tikrą informaciją apie kitą asmenį jokių būdu negalima sutapatinti su visuomenės interesu patenkinti savo smalsumą. Dėl to kiekvienu konkrečiu atveju būtina atriboti visuomenės norą žinoti sensacijas ir teisėtą bei pagrįstą visuomenės interesą. Informacijos apie asmens privatą gyvenimą paskelbimas tam, kad publikacija įgytų sensacingą atspalvį, negali būti kvalifikuojamas kaip teisėto ir pagrįsto visuomenės intereso patenkinimas.

⁶⁶ Lankauskas, M. Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Teisės problemos*, 2007. Nr. 2 (56).

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje N.K. prieš UAB „TV grupė“, UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“ (pranešėjas A.Norkūnas), Nr. 3K-3-569/2006, kategorija 26.7 (S).

Tada asmuo pažeistą teisę gali ginti ne tik civilinio proceso metu, bet ir baudžiamosios teisės priemonėmis (jau minėto privataus kaltinimo proceso metu).⁶⁸

Pasinaudojimas informacija ar jos panaudojimas Baudžiamojo kodekso 168 straipsnio kontekste siejamas su turtinės ar asmeninės naudos siekiu, kartu pakenkiant asmeniui, apie kurį tokios žinios paviešinamos. Veikos motyvai ir tikslai neturi juridinės reikšmės kvalifikuojant veiką pagal informacijos paskelbimo požymį, tačiau taikant pasinaudojimo informacija ar jos panaudojimo požymius, būtinu subjektyviu požymiu yra naudos gavimo tikslas. Asmuo, trauktinas baudžiamojon atsakomybėn, informaciją apie privatų gyvenimą turi sužinoti dėl savo tarnybos ar profesijos, atlikdamas laikiną užduotį arba ją surinkti darydamas Baudžiamojo kodekso 165—167 straipsniuose numatytą veiką. Be to, už šiame straipsnyje numatytą veiką atsako ir juridinis asmuo. Jei asmuo klysta manydamas, kad turi teisę viešai skelbti ar naudoti informaciją apie kito žmogaus privatų gyvenimą, jo veika vertintina kaip savavaldžiavimas pagal Baudžiamojo kodekso 294 straipsnį arba Administracinių teisės pažeidimų kodekso 188 straipsnį.

Jei asmuo viešai paskelbė, pasinaudojo ar kitų labai panaudojo informaciją, kurią gavo atsitiktinai, nagrinėjamo nusikaltimo nėra, bet tada toks asmuo gali būti patrauktas civilinėn atsakomybėn. Informacija apie privatų žmogaus gyvenimą, taigi ir duomenys, susiję su asmens sveikata, gali būti renkama ir panaudojama tik remiantis įstatymu ir tik įstatyme nustatytiems tikslams. Dėl to, kad informacija apie asmens sveikatą yra privataus gyvenimo dalis, visuomenės informavimo priemonės gali rinkti tokią informaciją tik pagal įstatymą ir skelbti tokią informaciją paties asmens, apie kurį ši informacija, sutikimu arba remdamiesi įstatyme nustatytu teisės į tokios informacijos konfidencialumą ribojimu, būtinu demokratinėje visuomenėje, siekiant teisėto tikslo. Todėl suprantamas 2007 metų pabaigoje asociacijos „Tavo drugys“, vienijančios žmones, kovojančius su priklausomybe nuo psichiką veikiančių medžiagų, kreipimasis į atsakingas institucijas, kad būtų panaikinta narkologinių ligonių įskaita. Tokia įskaita, kokia šiuo metu galioja pagal teisės aktus, yra nesuderinama su Narkologinių ligonių asmens medicininių duomenų konfidencialumu bei yra kliūtis, trukdanti apsispręsti ir siekti gydymo nuo priklausomybės. Pagal Sveikatos sistemos įstatymo 52 straipsnio 1 dalį asmens sveikatos informacijos viešumas yra ribojamas, siekiant užtikrinti asmens privataus gyvenimo ir jo asmens sveikatos paslapties neliečiamumą. Šios teisės normos 2 dalyje įtvirtintas draudimas skelbti visuomenės informavimo priemonėse informaciją apie asmens sveikatą be rašytinio jo sutikimo. Informacijos apie asmens sveikatą kompiuteriuose apsauga privalo garantuoti jos konfidencialumą. Ši norma yra imperatyvi ir negali būti aiškinama kaip leidžianti visuomenės

---

⁶⁸ Meškauskaitė, L. Žiniasklaidos pažeistų asmenų konstitucinių teisių gynimo būdai. *Jurisprudencija*, 2005. Nr. 64 (56). P. 114.

informavimo priemonėms rinkti, gauti, skleisti bet kokią informaciją apie asmens sveikatą, nepaisant to, kokiais tikslais tai būtų daroma.⁶⁹ Asmenys, pažeidę sveikatos informacijos konfidencialumą ir pagarsinę asmens medicininę paslaptį, privalo atlyginti nukentėjusiajam padarytą moralinę arba neturtinę žalą. Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 13 straipsnio 2 dalyje teigiama, kad, nustatant neturtinės žalos, išreikštos pinigais, dydį, atsižvelgiama į žalos padarymo aplinkybes laikantis nuostatos, kad paprastai šis dydis kiekvienu atveju negali viršyti 50 minimalių mėnesinių algų. Kai ginčas nagrinėjamas teisme, konkretus neturtinės žalos atlyginimo dydis nustatomas vadovaujantis Civilinio kodekso reikalavimais.

2008 m. sausio mėnesį kilusį nesutarimą tarp Vyriausiosios rinkimų komisijos ir Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos dėl asmens duomenų tvarkymo Vilniaus apygardos administracinis teismas išsprendė Vyriausiosios rinkimų komisijos nenaudai, jos skundą atmetęs kaip nepagrįstą.⁷⁰ Klausimas, ar skundą šio darbo kontekste galima būtų traktuoti kaip neteisėtą informacijos atskleidimą ar panaudojimą pagal Baudžiamojo kodekso 168 straipsnį, jei asmuo, netapęs viešu, t.y. neišrinktas, tokį duomenų skelbimą traktuotų kaip nusikaltimą privataus gyvenimo neliečiamumui.

Esant šiuolaikinėms informacinėms technologijoms, neįmanoma reikalauti uždrausti, kad asmens sutikimu vieną kartą paviešinta informacija ateityje būtų kaip nors ribojama. Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme nustatyta, kad asmens duomenys saugomi ne ilgiau, nei to reikalauja duomenų tvarkymo tikslai, o kai asmens duomenys neberekalingi jų tvarkymo tikslams, jie turi būti sunaikinami, išskyrus tuos, kurie įstatymų nustatytais atvejais turi būti perduoti valstybiniam archyvams.

2005 m. balandžio pabaigoje buvo sulaikyti asmenys, kaltinami iš "Sodros" duomenų bazės pavogę apie 1,5 mln. gyventojų ir apie 100 tūkst. įmonių duomenų ir neteisėtai juos viešinę.⁷¹ Vos tik paaiškėjus duomenų iš "Sodros" grobstymo faktams premjero pavedimu buvo patikrinta, kaip šioje įmonėje saugomi duomenys, mat pagal įstatymus duomenų apsaugą privalo užtikrinti duomenų valdytojai. Ir paaiškėjo, kad pati "Sodra" imtis kokių nors priemonių prieš informacines technologijas įdiegiančias bendroves, kurių darbuotojai visada turi galimybes vogti duomenis, neturi teisės.

Kaltinimai pareikšti buvusiam informacinių sistemų kūrimo bendrovės "Informacinės technologijos" programuotojui J. Š., buvusiam bendrovės "Snoro lizingas" darbuotojui A. E., taip

---

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje V.P. prieš UAB „Lietuvos rytas“ (pranešėjas Z.Levickis), Nr. 3K-3-90/2007, kategorija 26.7 (S).

⁷⁰ Vilniaus apygardos administracinio teismo 2008 m. sausio 13 d. sprendimas dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos skundo [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.vaateismas.lt>.

⁷¹ Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2008 m. rugsėjo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-17-296/2008.

pat buvusiems bendrovės "Lateko lizingas" filialo Lietuvoje darbuotojams A. J. ir jo sūnui A.J. 2005 metais buvo sulaikytas A.J., kai pirkėju apsimetusiam pareigūnui už beveik 10 tūkst. litų pardavė privačių ir juridinių asmenų duomenų laikmenas. Slaptą informaciją pavogė "Sodrai" paslaugas teikusios bendrovės "Informacinės technologijos" programuotojas J. Š. Nuo 2000 metų, kai darbai "Sodroje" jau buvo baigti, J.Š., pasinaudodamas kompiuterinėmis programomis, prisijungė prie "Sodros" centrinės klientų duomenų bazės ir kas ketvirtį pasisavindavo duomenis apie fizinius bei juridinius asmenis. J.Š. apdoroti pavogtą informaciją padėjo kitas kompiuterininkas. Po to visus duomenis J.Š. perduodavo nusikaltimo bendrininkui A.E., o šis – A. J. 2008 m. rugsėjo mėn. 5 d. Vilniaus miesto pirmasis apylinkės teismas J.Š., kaltintą fizinių ir juridinių asmens duomenų pasisavinimu iš Valstybinio socialinio draudimo fondo centrinės klientų duomenų bazės, pripažinto kaltu. J.Š. nuteistas lygtine vienerių metų laisvės atėmimo bausme. Kadangi dėl apie 1,5 mln. dirbančių Lietuvos gyventojų bei apie 100 tūkst. šalies įmonių duomenų pasisavinimo buvo sumenkinta "Sodros" reputacija, jos atstovai kaltinamiesiems buvo pareiškę 200 tūkst. litų civilinį ieškinį neturtinės žalos atlyginimui. Teismas jį patenkino tik iš dalies – sumažino iki 20 tūkst. litų.

"Sodros" duomenų apie privačius ir fizinius asmenis platinimu kaltinti A.E., A. J. ir jo sūnus A.J. išgirdo išteisinamąjį nuosprendį. Nustatyta, kad nusikaltimo padarymo metu atsakomybė buvo numatyta tik už informacijos pasisavinimą, todėl kaltu pripažintas tik J.Š., nes tik jis turėjo galimybę gauti duomenis iš "Sodros". Vėliau, po šio nusikaltimo, Baudžiamojo kodekso straipsnis dėl tokios informacijos neteisėto platinimo buvo sugriežtintas. Teismo nagrinėjimo metu J. Š. atsisakė duoti parodymus, tačiau bylą nagrinėjęs teismas rėmėsi jo liudijimu ikiteisminio tyrimo metu bei telefoniniais pokalbiais su kitais kaltinamaisiais. A.E. savo kaltę pripažino, tačiau jis nurodė, kad duomenų iš J.Š. prašė asmeniniams tikslams – esą pagal išsilavinimą jis esąs ekonomistas ir jam buvo smalsu pažiūrėti asmens duomenis. Be to, A.E. teisme aiškino, kad šių duomenų nelaikė slapta informacija. A.J. pasakojo, kad nuolat gaudavo informacijos iš "Sodros" duomenų bazės. Ji esą buvo reikalinga jam dirbant lizingo bendrovėje ir norint apsisaugoti nuo nesąžiningų klientų. Kiekvieną sykį A.J. už gautus duomenis A.E. sumokėdavo po kelis šimtus litų. Kalbėdamas posėdyje kaltinamasis apgailestavo, kad pasidavė pažįstamo provokacijai ir sutiko už 10 tūkstančių litų parūpinti visą konfidencialią informaciją apie Lietuvos žmonių uždarbius. Kaltinamasis tvirtino, esą gauti tokias žinias nebuvo sudėtinga, nes ne vienas žmogus siūlė tokią informaciją pirkti.

2005-ųjų balandį visi "Sodros" duomenys apie 1999-2004 metais maždaug pusantro milijono dirbančių Lietuvos gyventojų atlyginimus ir sumokėtus mokesčius už 10 tūkstančių litų buvo parduoti su policija sutikusiam bendradarbiauti A.M. A.M. dėl šių duomenų pardavimo kreipėsi į A.J., šis paprašė pagalbos A.E. Pastarajam visą informaciją parūpino su "Sodra"

bendradarbiavusios bendrovės "Informacinės technologijos" programuotojas J.Š. Jis prisijungdavo prie "Sodros" duomenų bazės ir neteisėtai nukopijuodavo visą konfidencialią informaciją. Ar prokuratūra ir J.Š. apeliacine tvarka skųs nuosprendį, kol kas dar neaišku.

IŠVADOS

Tarptautiniuose teisės aktuose suformulavus bendruosius asmens privatumo gynybos principus, valstybė nacionalinėje teisinėje sistemoje įpareigojama suformuoti teisės į privatų gyvenimą gynimo mechanizmą ir garantuoti kiekvienam žmogui tinkamą teisinę gynybą nuo privataus gyvenimo pažeidimų. Teisės aktų analizė rodo, kad kuriama įstatymų bazė, iš esmės atitinkanti asmens privatumo apsaugos standartus, kartais netinkamai aiškinama ir interpretuojama, taip sukuriant tam tikras problemines situacijas. Aišku, neįmanoma numatyti visų galinčių atsirasti teisinių santykių ar itin detaliai jų reglamentuoti, todėl egzistuoja teorinė galimybė tiek privatiems asmenims, tiek valstybės institucijoms pažeisti esamą teisinį reguliavimą.

Asmens statusas ir statuso sąlygota gynyba aktuali nagrinėjant privatumo pažeidimo bylas civilinio proceso metu, o baudžiamojoje teisėje, nagrinėjant asmens teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą atvejus, asmens statusas nėra svarbus veiksnys, lemiantis gynybos priemones.

Skirtingų atsakomybės rūšių, kurios pasižymi specifiniais tikslais, esmė ir turiniu, taikymas, kai jų pagrindas – ta pati veika, yra galimas. Privataus gyvenimo pažeidimais pagal Baudžiamąjį kodeksą laikomi nepagrįstas įsibrovimas, neteisėtas asmens susižinojimo teisės apribojimas, neleistas faktų apie privatų asmens gyvenimą rinkimas ir paviškinimas. Nukentėjusysis turi teisę spręsti, ar pradėti baudžiamąjį procesą, ar imtis kitose teisės šakose nustatytų priemonių savo pažeistoms teisėms ginti. Galimas privatumo pažeidimas pagal Baudžiamojo kodekso 165 ir 168 straipsnius yra priskiriamas privataus kaltinimo bylų kategorijai – vienai iš specifinių baudžiamojo proceso rūšių, kai šalys turi galimybę susitaikyti ir šitaip sudaryti teisinę prielaidą nutraukti pradėtą baudžiamąjį procesą.

Baudžiamoji atsakomybė dėl pažeistos teisės gali kilti ne tik už nusikalstamas veikas, numatytas Baudžiamojo kodekso 165–168 straipsniuose, bet ir pagal straipsnius, numatančius atsakomybę už tarnybos pareigų neatlikimą ar savavaldžiavimą. Privatumo pažeidimas gali būti, remiantis Civiliniu kodeksu, pagrindas pareikšti ieškinį dėl tokių veiksmų padarytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo. Be to, civilinis ieškinys gali būti pareikštas ir baudžiamajame procese.

Lemiamas veiksnys ginant pažeistą būsto neliečiamumą yra žmogaus naudojimosi būstu teisėtumas. Nagrinėjant komunikavimo pažeidimus remiantis baudžiamąja teise, svarbi saugi susižinojimo erdvė, kurią lemia ryšių paslaugų teikėjų garantuojamas asmens konfidencialaus ryšio slaptumas. Šiuo atveju už asmens teisių pažeidimus administracinės teisės priemonėmis gali būti nubausti paslaugų teikėjai ar pareigūnai dėl įgaliojimų viršijimo ar nekompetencijos.

Tam tikra privataus pobūdžio informacija neišvengiamai yra paviešinama užtikrinant normalų visuomenės funkcionavimą. Toks sutikimas arba paties žmogaus asmeninio ir šeiminio gyvenimo detalių viešinimas nereiškia teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą atsisakymo. Kai asmuo pagrįstai gali tikėtis privatumo, nes aiškiai išreiškia savo valią nesvarbu kokiais veiksmais, arba nėra motyvuoto teismo sprendimo, duomenys apie privatų asmens gyvenimą renkami neteisėtai. Informacijos rinkimas privalo būti pagrįstas teisėtu ir proporcingu visuomenės interesu, kai tik operatyvinės veiklos subjektai ir ikiteisminio tyrimo pareigūnai atlieka nusikaltimų prevencijos ir baudžiamojo persekiojimo veiksmus. Ir čia gali kilti problema, kokia atsakomybės rūšis taikytina už neteisėtus pareigūno veiksmus: administracinė ar baudžiamoji.

Numatyta administracinė atsakomybė už neteisėtą asmens duomenų tvarkymą ir privatumo pažeidimus elektroninių ryšių srityje gali virsti baudžiamąja atsakomybe už neteisėtą informacijos rinkimą, jei tokia veika turi nusikalstamos veikos požymių. Neteisėtai skelbiant informaciją apie privatų asmens gyvenimą, pažeidžiama arba duomenų skelbimo tvarka, arba informacijos skelbimo tikslai.

Esant teisinei siekiamybei be reikalo neapriboti asmens teisių ir laisvių, teisę į privatumo neliečiamumą valstybė pirmiausia suvaržo siekdama užkirsti kelią nusikalstamoms veikoms. Taigi asmens teisių ribojimai taikomi asmenims, įtariamais priešingos visuomenei veikos darymu, ir asmenims, atliekantiems bausmę už nusikalstamą veiką. Valstybės veiksmai, paneigiantys asmens absoliučią teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą, privalo būti ne tik grindžiami įstatymu, bet ir pasižymėti būtinumu, adekvatumu ir skaidrumu. Suteikiant prioritetą viešajam interesui ir kartu apsaugant asmens privatumą, minimiems pareigūnų veiksams atlikti būtina teismo sankcija. Iš darbe pateiktų pavyzdžių matyti pareigūnų piktnaudžiavimo galimybė vis dėlto nepaneigia preziumotos valstybės pareigos sukurti asmens privatumo teisinės gynybos mechanizmą ne tik nuo atskirų individų nusikalstamų kėsinių, bet ir nuo pačios valstybės institucijų neteisėtų veiksmų ar asmens teises suvaržančių priemonių, neproporcingų toms veikoms, kurių padarymu yra įtariamas asmuo.

Tikslinga ir adekvati gynyba saugant asmens privatumą turi būti siejama su baudžiamosios atsakomybės pagrįstumu. Abejones dėl baudžiamosios atsakomybės proporcingumo už Baudžiamojo kodekso 165–168 straipsniuose numatytas veikas galima būtų pagrįsti asmens galimybe už neteisėtais veiksmais padarytą žalą ne tik reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo, bet ir tą atlyginimą gauti.

Asmuo, įtariamas padaręs nusikaltimą asmens privataus gyvenimo neliečiamumui pagal Baudžiamąjį kodeksą, gali būti įtariamas padaręs dar ir kitą nusikalstamą veiką, pvz., smurtavęs. Vis dėlto atsakyti į klausimą, kokia pažeistos teisės gynyba yra veiksmingiausia, būtų galima tik išanalizavus visas Aukščiausiojo Teismo bylas, kuriose nagrinėtas privatumo aspektas, bet tai jau–

kito darbo tema. Galima pasakyti tik tiek, kad asmenys pažeistą teisę dažniau gina civilinio, o ne baudžiamojo proceso metu.

Darbo problematika susijusi ne tik su privataus gyvenimo pažeidimų identifikavimu, nulemtu tiek nepakankamo teisinio sąmoningumo lygio, tiek netinkamo teisės normų įtvirtinimo. Asmens teisę į privatumą apibrėžiantys teisės aktai turi būti aiškūs, tikslūs ir nedviprasmiški. Sankcija už asmens teisės pažeidimą turi būti numatyta vadovaujantis atsakomybės proporcingumo principu. Vadinasi, numatytos sankcijos turi būti tokios, kad nekiltų klausimų dėl jų tarpšakinio nesuderinamumo, siekiant įgyvendinti teisinės valstybės principą. Vykstant visuomeninio gyvenimo privalomo viešumo apimtį siaurėjimui, kai kurių teisės normų netikslumas ar nedetalumas atveria kelią įvairioms interpretacijoms. Asmuo, turėdamas galimybę pats (t.y. subjektyviai) įvertinti, kaip jo privatumo neliečiamumo laikosi tiek valstybė, tiek kiti asmenys, kartu turi galimybę savo nuomonę ginti ne tik nacionaliniuose teismuose, bet ir Europos Žmogaus Teisių Teisme, o tai jau gali būti susiję su valstybės teisinio prestižo klausimu.

Santrauka

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įrašytas reikalavimas gerbti privatų gyvenimą reiškia nuostatą be reikalo neapriboti asmens teisių. Egzistuojant galimybei įstatymų leidėjui pasirinkti, kurios teisės šakos normomis apibrėžti tam tikrus teisės pažeidimus ir kokias sankcijas už juos nustatyti, asmuo privatumą gali ginti pasitelkęs civilinės, administracinės ar baudžiamosios teisės normas. Galimais privataus gyvenimo pažeidimais baudžiamosios teisės kontekste laikomi nepagrįstas įsibrovimas, neteisėtas asmens susižinojimo teisės apribojimas, neleistinas faktų apie privatų asmens gyvenimą rinkimas ir išviešinimas. Tikslinga ir adekvati gynyba saugant asmens privatumą turi būti siejama su baudžiamosios atsakomybės pagrįstumu abejojant dėl jos proporcingumo už tokius pažeidimus. Kaip alternatyva galėtų būti administracinė atsakomybė, numatant Administracinių teisės pažeidimų kodekse tokią atsakomybės rūšį ne tik už tam tikrus asmens duomenų tvarkymo pažeidimus.

Baudžiamoji atsakomybė turi būti taikoma tik tada, kai padaryta veika tiksliai atitinka Baudžiamojo kodekso nurodytus nusikalstamos veikos sudėties požymius. Asmuo, padaręs nusikaltimą asmens privataus gyvenimo neliečiamumui pagal Baudžiamąjį kodeksą, dažniausiai dar yra įtariamas padaręs ir kitą nusikalstamą veiką.

Įstatymų bazė, iš esmės atitinkanti asmens privatumo apsaugos standartus, kartais netinkamai aiškinama ir interpretuojama, taip sukuriant tam tikras problemines situacijas. Asmens privatumo teisinės gynybos mechanizmas turi garantuoti apsaugą nuo pačios valstybės institucijų neteisėtų veiksmų ar asmens teises suvaržančių priemonių, neproporcingų toms veikoms, kurių padarymu yra įtariamas asmuo.

Nagrinėjant komunikavimo slaptumo teisę, svarbūs du momentai: ryšių paslaugų teikėjai privalo garantuoti ryšio slaptumą ir tam tikrais atvejais įmanomas šios teisės ribojimas, kai siekiama užkirsti kelią nusikalstamoms veikoms arba toks ribojimas siejamas su specifiniu asmens statusu, pvz., jo įkalinimu. Šiuo atveju asmens teisių pažeidimus gali įvykdyti paslaugų teikėjai ar pareigūnai dėl įgaliojimų viršijimo ar nekompetencijos. Ir čia gali kilti problema, kokia atsakomybės rūšis taikytina už neteisėtus pareigūno veiksmus.

Teisėtas informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimas, atskleidimas ar panaudojimas privalo būti pagrįstas įstatymu, kai operatyvinės veiklos subjektai motyvuotai atlieka nusikaltimų prevencijos arba baudžiamojo persekiojimo veiksmus.

Summary

Right to have private life defense at all criminal law points

In Republic of Lithuania Constitution is a demand to respect private life. That means attitude without necessity limit person's rights. If there is a possibility to a law publisher to make a choice, which law aspect norms define some sort of law breaches and which sanctions for them ascertain, person private defends invoke of civil, administrative or criminal law norms.

Presumable private life breaches criminal law clues reputed baseless intrusion, illegal person's communication right restraint, unallowable facts about private person's life picking and publicity.

Expedient and fidelity defense protecting person's private must be related with criminal responsibility legitimacy when doubting about its proportion for such a breaches.

As alternative it may be administrative responsibility, anticipating Administrative law breaches codex such a responsibility sort not for only particular person's facts handling breaches.

Criminal responsibility must be applied only then, when done action exactly answers Criminal codex regulations criminal act composition attributes. Man, who have done crime person's private life immunity according to Criminal codex, mostly is suspected for another criminal act.

Acts base, mainly adequate person's private safeguard standards, sometimes is not correctly explained and interpreted. It can cause some sort of problematic situations.

LITERATŪRA

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014 (1).
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.
3. 2006 m. kovo 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/24/EB dėl duomenų, generuojamų arba tvarkomų teikiant viešai prieinamas elektroninių ryšių paslaugas arba viešuosius ryšių tinklus, saugojimo ir iš dalies keičianti Direktyvą 2002/58/EB.
4. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 77-3288.
5. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2497.
6. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*, 1985, Nr. 1-1, aktuali redakcija nuo 2008 10 25.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741, aktuali redakcija nuo 2008 06 27.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341, aktuali redakcija nuo 2008 04 30.
9. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, aktuali redakcija nuo 2008 04 30.
10. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, aktuali redakcija nuo 2008 06 14.
11. Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 63-1479, nauja redakcija nuo 2009 01 01, *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 22-804.
12. Elektroninių ryšių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 69-2382.
13. Kardomojo kalinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 12-313, nauja redakcija nuo 2009 04 01.
14. Konkurencijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 30-856, aktuali redakcija nuo 2007 11
15. Operatyvinės veiklos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2633, aktuali redakcija nuo 2003 05 20.
16. Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 69-1731, nauja redakcija nuo 2001 07 11, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 60-2138, aktuali redakcija nuo 2003 05 01.
17. Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 102-2317, nauja redakcija nuo 2005 01 01, *Valstybės žinios*, 2004 07 24, Nr. 115-4284.

18. Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 10-236, nauja redakcija nuo 2005 11 26, *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 139-5008, aktuali redakcija nuo 2008 07 31.
19. Telekomunikacijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 56-1548.
20. Visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 71-1706, nauja redakcija nuo 2006 09 01, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 82-3254, aktuali redakcija nuo 2008 07 31.
21. Vidaus tarnybos statusas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 42-1927.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 30 d. nutarimo Nr. 1164 „Dėl dalies Žemės ūkio ministerijos įmonių paskolų kapitalizavimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos biudžetinės sandaros įstatymo 13 straipsniui, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 9 straipsniui ir Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 43 straipsnio pirmajai daliai. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 20-537.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 104-2644.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 90-2662.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198 (1) straipsnio 1 ir 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 39-1105.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 93-4000.

27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 104-4675.
28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 29-1196.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 1-7.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 straipsnio (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 2 dalies, 168 straipsnio (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 3 dalies, 182 straipsnio (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 4 dalies, 183 straipsnio (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 5 dalies, 186 straipsnio (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) 4 dalies, 187 straipsnio (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2514.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 90-3529, atitaisyimas 2006, Nr. 137.
32. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas Dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo Lietuvos 1, 3, 7, 12, 34, 77 straipsnių, devintojo skirsnio ir priedo pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo nauju priedu įstatymo gražinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 1-7.
33. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo 1, 3, 7, 12, 34, 77 straipsnių, devintojo skirsnio ir priedo pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo nauju priedu įstatymo projektui. Prieiga per internetą <http://www.lrs.lt>.

Specialioji literatūra:

34. Ancelis, P. *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*. Vilnius: Saulelė, 2007.
35. Goda, G., Kazlauskas, M., Kuconis, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

36. Jočienė, D., Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Petro ofsetas, 2004.
37. Jovaišas, K. Informacijos apie privatų žmogaus gyvenimą rinkimo teisėtumo kriterijai. *Teisės problemos*, 2004. Nr. 2 (44).
38. Jovaišas, K. Žmogaus būsto neliečiamumo teisinis režimas. *Teisės problemos*, 2005. Nr. 2 (48).
39. Kalesnykas, R., Mečkauskas, V. Vaizdo stebėjimo kamerų panaudojimas užtikrinant visuomenės saugumą: teisiniai ir organizaciniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2002. Nr. 36 (28).
40. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
41. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002.
42. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras*. 1 dalis. Vilnius: Teisės institutas, 2000.
43. Meškauskaitė, L. *Teisė į privatų gyvenimą*. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
44. Meškauskaitė, L. Žiniasklaidos pažeistų asmenų konstitucinių teisių gynimo būdai. *Jurisprudencija*, 2005. Nr. 64 (56).
45. Meškauskaitė, L. *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
46. Paine, Th. *Žmogaus teisės*. Vilnius: Naujoji Rosma, 2003.
47. Panomariovas, A. Asmens privataus gyvenimo paslaptis ir su ja susijusios problemos baudžiamajame procese. *Jurisprudencija*, 2001. Nr. 23 (15).
48. Pavilionis, V., Švedas, G., Abramavičius, A. *Baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2003.
49. Petrošius, D. Operatyvinės veiklos įstatymo raida žmogaus teisių apsaugos kontekste. *Jurisprudencija*, 2004. Nr. 63 (55).
50. Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. 2 knyga. Vilnius: Justitia, 2008.
51. Štūtilis, D. Privataus gyvenimo elektroniniuose ryšiuose ribojimas nusikaltimų tyrimo tikslais. *Jurisprudencija*, 2006. Nr. 9 (87).
52. Švedas, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
53. Točickienė, N. Asmens duomenų apsaugos reglamentavimas Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje. *Jurisprudencija*, 2003. Nr. 44 (36).
54. Vaitkevičienė, R. Darbuotojas taip pat turi teisę į privatumą. *Justitia*, 2008. Nr. 2 (68).
55. Vidrinskaitė, S. Žmogaus teisių katalogas: Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisinės aktualijos. *Jurisprudencija*, 2006. Nr. 4 (82).
56. *Žmogaus teisės ir laisvės*. Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos. Vilnius, 1995.

Praktinė medžiaga:

57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje G.G. prieš UAB „Lietuvos rytas“ (pranešėjas S.Gurevičius), Nr. 3K-3-87/2004, kategorija 20.7.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje J.A. prieš UAB „Lietuvos rytas“ (pranešėja T.Staugaitienė), Nr. 3K-3-91/2004, kategorija 16.9; 20.7.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje J.B. prieš VšĮ „Humana people to people Baltic“ (pranešėja T.Staugaitienė), Nr. 3K-3-289/2004, kategorija 94.3.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje N.K. prieš UAB „TV progropė“, UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“ (pranešėjas A.Norkūnas), Nr. 3K-3-569/2006, kategorija 26.7 (S).
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje V.P. prieš UAB „Lietuvos rytas“ (pranešėjas Z.Levickis), Nr. 3K-3-90/2007, kategorija 26.7 (S).
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje A.B. prieš UAB „Šiaulių naujienos“ (pranešėjas A.Taminskas), Nr. 3K-3-488/2007, kategorija 22.7; 26.6; 26.7; 123.8 (S).
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 14 d. nutartis civilinėje byloje Ž.Ž. prieš UAB „Ekstra žinios“, UAB „Lietuvos rytas“ (pranešėja J.Januškienė), Nr. 3K-3-393/2008 (S), kategorija 26.7.1; 44.2.4.2.2.6; 44.2.4.2.3.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje pagal Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro pavaduotojo kasacinį skundą, Nr. 2K-7-526/2005, kategorija 1.2.6.1; 1.2.10; 1.2.12; 1.2.19.3.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje pagal nuteistojo A.B. kasacinį skundą, Nr. 2K-87/2006, kategorija 1.2.14.2.1 (S).
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje pagal nukentėjusiojo D.J. kasacinį skundą (pranešėja O.A.Budienė), Nr. 2K-124/2006, kategorija 1.1.5.1 (S).
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje pagal nuteistųjų I.Š. ir S.G. kasacinius skundus, Nr. 2K-216/2007, kategorija 1.2.26.1; 1.1.11.11; 1.2.10.

68. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2008 m. sausio 13 d. sprendimas dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos skundo [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.vaateismas.lt>.
69. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2008 m. vasario 11 d. sprendimas administracinėje byloje pagal pareiškėjo S.V. skundą dėl neturtinės žalos atlyginimo Nr. 1-597-142/ 2008.
70. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2008 m. rugsėjo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-17-296/2008.
71. Vilniaus 2-ojo apylinkės teismo 2008 m. liepos 2 d. baudžiamojoje byloje A.J. prieš J.V. Nr. 1-5-655/2008 (neviešas posėdis).
72. Vilniaus 2-ojo apylinkės teismo 2008 m. rugsėjo 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje R.L. prieš A.G., Nr. 1-346-369/2008.
73. Palangos miesto apylinkės teismo 2007 m. liepos 10 d. nutartis Nr. 1-82-83/2007.
74. Europos žmogaus teisių teismo 2001 m. liepos 24 d. sprendimas byloje Juozas Valašinas prieš Lietuvą, pareiškimo Nr. 44558/98.
75. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. vasario 24 d. sprendimas byloje Ramūnas Jankauskas prieš Lietuvą, pareiškimo Nr. 59304/00.
76. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. balandžio 7 d. sprendimas byloje Vytautas Karalevičius prieš Lietuvą, pareiškimo Nr. 53254/99.
77. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. guodžio 13 d. sprendimas byloje Alvydas Puzinas prieš Lietuvą, pareiškimo Nr. 63767/00.
78. Europos žmogaus Teisių Teismo 2006 m. lapkričio 16 d. sprendimas byloje Rolandas Čiapas prieš Lietuvą, pareiškimo Nr. 4902/02.